

TANULMÁNYOK

ZÁGONI ERNŐ

PÁRTUNK FELSZABADULÁS UTÁNI HONVÉDELMI POLITIKÁJÁNAK FŐ VONÁSAI (1945—1980)

Ezekben a napokban a magyar nép évezredes történelme legjelentősebb sorsfordulójának, hazánk felszabadításának 35. évfordulóját ünnepeljük. A kiemelkedő jelentőségű történelmi évfordulók mindig számvetésre, összegzésre, a megtett út eredményeinek, tapasztalatainak számbavételére készítetnek.

1944 őszének — 1945 tavaszának történelmi sorsfordulóján *új haza, új ország született*. A szovjet hadsereg győztes felszabadító harcai kedvező lehetőséget teremtettek a nemzeti újjászületésre és felemelkedésre. Népünk élni tudott a lehetőséggel. A Magyar Kommunista Párt vezetésével kibontakozott az ország népi demokratikus átalakítását és a proletárdiktatúra létrehozását eredményező társadalmi forradalom. Dolgozó népünk, forradalmi pártunk vezetésével, a Szovjetunió és a baráti-testvéri országok segítségével, helyreállította az ország függetlenségét, felszámolta a fasizmust és a kizsákmányoló osztályok évezredes hatalmát, s az országot a gyors szocialista fejlődés útjára vezette. Az azóta eltelt három és fél évtized népünk történelmének legjelentősebb, eredményekben leggazdagabb időszaka. Szocialista hazánk ma szilárd néphatalommal, fejlett népgazdasággal, politikailag alapvetően egységes társadalommal rendelkezik, s élvezzi a világ haladó erőinek tiszteletét és megbecsülését.

A társadalmi forradalom és a szocialista építés szerves részeként *gyökeres változás következett be hazánk honvédelmében is*. A szocialista forradalmi átalakulás egyéb folyamataihoz hasonlóan a védelmi felkészülést is *a párt irányította*. Forradalmi pártunk a felszabadulás óta mindig jelentőségének megfelelő figyelmet fordított a védelmi felkészülésre. A párt honvédelmi politikája — bár egy rövid időszakban komoly hibák jellemezték — az elmúlt 35 évben kiemelkedő eredményeket hozott, mely legközvetlenebbül a Magyar Néphadsereg létrehozásában, népi demokratikus, majd szocialista jellegének biztosításában, harci képességének fejlesztésében jut kifejezésre.

Az új hazát eredményező társadalmi forradalomban született meg és azzal együtt fejlődött dolgozó népünk fegyveres ereje, a forradalmi vívmányok védelmezője: a *Magyar Néphadsereg*. Néphadseregünk 1945 tavaszán a fasizmus elleni fegyveres harcra, az ország felszabadításában való részvételre szerveződött. A második világháború befejezése után aktívan és pozitív szerepben vett részt a népi demokratikus forradalom feladatainak megoldásában, vívmányainak védelmében. A reakciót kiszorítva közben maga is átalakult, korszerű szocialista hadsereggé fejlődött, mely pártunk közvetlen irányításával, a testvéri szocialista hadseregekkel a Varsói Szerződés szervezetében szorosan együttműködve, megbízhatóan védelmezi hazánk függetlenségét és szuverenitását, né-

pünk szabadságát és forradalmi vívmányait, a szocializmus és a béke ügyét, teljesíti nemzeti és internacionalista feladatát.

Ebben a tanulmányban — a viszonylag szűkre szabott terjedelmi korlátok között — arra törekszem, hogy az eddigi kutatásokra építve a fő kérdésekre koncentráló, összefoglaló képet vázoljak a honvédelmi politika három és fél évtizedes fejlődéséről, céljairól, elveiről, legfőbb jellemzőiről. Természetesen nem vállalkozhatom a rendkívül összetett és bonyolult időszak valamennyi, a témával kapcsolatos kérdésének elemzésére, még kevésbé a néphadsereg történetének taglalására.

*A Magyar Kommunista Párt katonapolitikája a munkáshatalomért vívott
harc időszakában*

1944 őszén a magyar nép sorsfordulóhoz érkezett. Az Európa népeinek oly sok szenvedést okozó fasiszta Németország a Vörös Hadsereg és szövetségeseinek sorozatos csapásai következtében lényegében már elvesztette a háborút. A fasiszta politikai és katonai szövetség széthullott. Németország szövetségesei — a horthysta Magyarország kivételével — vereséget szenvedve kiléptek a háborúból, sőt egy részük fegyverrel is szembefordult vele. A fasiszta német hadsereg valamennyi fronton visszavonulóban volt. Szeptember végére a szovjet csapatok elérték Magyarország határait, s megkezdték a magyar nép felszabadítását.

A magyar dolgozó nép nem csak a háborúval fordult szembe, hanem az egész fasiszta burzsoá-földesúri rendszer felszámolására törekedett. A munkások és a dolgozó parasztok osztályszövetségesként várták a felszabadító Vörös Hadsereget. Szervezetileg megszilárdult, tömegbefolyásában megerősödött a háború ellen és a független, szabad, demokratikus Magyarországért küzdő széles antifasiszta, nemzeti összefogás: a Magyar Front. A Magyar Kommunista Párt, a kíméletlen üldöztetés és az elszenvetett óriási vérveszteség ellenére, a háború és a fasizmus elleni következetes küzdelme eredményeként, az ország demokratikus átalakításáért küzdő antifasiszta, nemzeti erők elismert vezető erejévé vált. A háború elleni fellépés valóban népi méretűvé és tömegessé vált. A kommunista párt vezetésével hazánk területén is kibontakozott a német megszállók és magyar cinkosaik elleni fegyveres küzdelem. Összességében tehát a tömegek oldaláról is megérlelődtek a független, szabad, demokratikus Magyarország lét-rejöttének a feltételei.

A Magyar Kommunista Párt — kilépve az illegalitásból — azonnal hozzáfogott az ország demokratikus erői megszervezéséhez, s élére állt a demokratikus kibontakozásért vívott küzdelemnek. A kommunista párt volt az egyetlen párt Magyarországon, melyet az események menete nem ért váratlanul, s olyan határozott elgondolással és programmal rendelkezett az ország gyökeres forradalmi átalakítására, mely élvezte a dolgozó tömegek, mindenekelelt a munkásosztály és a szegényparasztság aktív támogatását.

A Magyar Kommunista Párt 1944. november 30-án a debreceni Néplapban nyilvánosságra hozta *a demokratikus nemzeti újjászületés programját*. Ebben a programban a párt ismételten kinyilvánította, hogy az ország olyan demokratikus átalakításáért küzd, amely átmenetet képez a szocialista forradalom feladatainak későbbi megoldásához. A programban tehát a párt a népi demokratikus forradalom kibontakoztatásának közvetlenül napirenden levő, alapvetően demokratikus, de már antikapitalista vonásokat is tartalmazó feladatait fogalmazta meg és tudatosította. Ezt a programot az 1944. december 2-án Szegeden

a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt, valamint a szakszervezetek részvételével megalakult Magyar Nemzeti Függetlenségi Front maradéktalanul a magáévá tette.

A program legelső feladatként az ország teljes felszabadításában való cselekvő részvételt sürgette: „A magyar nép létérdeke, Magyarország újjáépítésének elengedhetetlen feltétele a nemzet cselekvő részvétele az ország felszabadításában a német iga alól. Azonnal szakítani Németországgal és ellene fordulni! Minden késlekedés halálos. A magyar népnek minden erejét meg kell feszítenie, az ország minden erőforrását mozgósítania kell, hogy hozzájáruljon a szabadságszerető népek győzelméhez, a barbár német fasizmus megsemmisítéséhez. A legmesszebbmenő támogatást kell nyújtani a Vörös Hadseregnek, mely kiűzi a magyar földről a német elnyomókat.”¹

A továbbiakban a program legfőbb feladatként a magyar fasizmus gyökeres kiirtását, a monopolista burzsoázia és a nagybirtokos arisztokrácia népelnyomó politikai és gazdasági hatalmának felszámolását, a nép demokratikus hatalmának megerősítését határozta meg.

1944. december 21-én Debrecenben összeült az *Ideiglenes Nemzetgyűlés és megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt*. A kommunista párt kezdeményezésére az Ideiglenes Nemzetgyűlés első ülése szöveget intézett a magyar néphez, amelyben „Az Ideiglenes Nemzetgyűlés ünnepélyesen kijelenti, hogy kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését, mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar állami szuverenitás birtokosa.”² A szöveg szent szabadságharcra szólította a magyar népet a német elnyomók ellen. Külön szólt a németek oldalán harcba kényszerített honvédekhez. „Honvédek! Nincs más parancs számotokra, mint a nemzet parancsa! Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a nemzet nevében parancsolja: fordítsátok fegyvereteket a német elnyomók ellen, támogassátok a felszabadító Vörös Hadsereget, csatlakozzatok a magyar szabadságharchoz, a szerveződő új magyar nemzeti haderőhöz.”³

A demokratikus erők e törekvésének megvalósításához új hadsereget kellett teremteni. Ezt követelte az ország felszabadításában való részvétel, valamint az új demokratikus rend kibontakozásának és védelmének történelmi igénye. Egyetlen hatalom sem lehet megjellegének megfelelő fegyveres erő és hadsereg nélkül. Az új demokratikus hadsereg megeremtése tehát elodázhatatlan, sürgető feladattá vált. Olyan hadsereget kellett létrehozni, mely méltó megtestesítője a felszabadult nemzet és a hatalomban részt vevő nép akaratának.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Nemzeti Kormány megalakulása, a magyar néphez intézett felhívása és hadüzenete a fasiszta Németországnak erős visszhangot váltott ki a még megszállás alatt levő és a már felszabadult országrészek lakosai, valamint a hadifogságban levő és a német fasiszták oldalán harcba kényszerített magyar katonák körében. Ez kifejezésre jutott abban is, hogy az új magyar hadsereg hivatalos szervezésével egyidejűleg — részben spontánul, részben a *szovjet parancsnokság szervezésében és támogatásával* — több magyar katonai egység alakult (1. Vasútépítő Hadosztály, 3. Vasútépítő Dandár, Budai Önkéntes Ezred), s kapcsolódott be a Vörös Hadsereg oldalán a fasiszta elleni harcba. Ezek az egységek, részben az ország teljes felszabadulása előtt, részben a háború befejezése után, az új magyar hadsereg részeivé váltak. Megalakulásuk és tevékenységük szerves részét képezi a demokratikus néphadsereg megszervezésének és történetének.

1 1944—1945. Dokumentumok Magyarország felszabadulásáról. Budapest, 1975. 55 o.

2 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója. 1944. december 21. (Országgyűlési Könyvtár.)

3 Uo.

A fegyverszüneti szerződés 1945. január 20-i moszkvai megkötésével *megkezdhető az új, demokratikus magyar hadsereg szervezése. Ez a törekvés képezte 1945 elején a Magyar Kommunista Párt politikájának egyik központi elemét.* A párt a fegyverszüneti szerződéssel összhangban ismételten és nyomatékosan hangsúlyozta: „Nem kötelezettség ez a szövetségekkel szemben, hanem kötelesség önmagunkkal szemben. Jog ez, amellyel élni kell, amelyet a legkisebb mértékben is kihasználatlanul hagyni: bűn.”⁴ Ugyanezt a gondolatot fogalmazta meg a párt nevében sürgető szenvedéllyel Révai József Toborzási felhívás című cikkében: „Önálló nemzeti hadsereg az a 140 000 honvéd lesz, az a 8 hadosztály, amelyet a magyarság ősi ellensége, hazánk megnyomorítója, az imperialista Németország ellen harcba fogunk küldeni. Reméljük, hisszük, hogy nemsokára! Ha nem sietünk, elkéshetünk... Megtörténhetik, hogy nem lesz már időnk részt venni a Németország elleni háborúban. Megtörténhetik, hogy a magyar szabadság kivívását magyar vér nem fogja megpecsételni... Ha ez bekövetkezik, tetéződik az a szégyen, amit a három és fél esztendő zsoldos szolgálata jelentett. Nem szabad bekövetkeznie! Hogy ne következék be, sietnünk kell, meg kell feszíteni minden erőnket!”⁵

A fegyverszünet megkötésének napján, 1945. január 20-án jelent meg a felszabadított városokban és falvakban az Ideiglenes Nemzeti Kormány toborzási felhívása. Ebben a kormány felszólította az ország lakosságát, hogy „*Fogjon fegyvert minden magyar a haza és a magyar nép felszabadítása érdekében. Magyar hazafiságtól és nemzeti érzéstől áthatott, demokratikus szellemű, új magyar hadseregre van szükség, amely magyar vezetés mellett teszi le a következő ezeréves történelmünk alapkövét.*”⁶

A valóban demokratikus, népi jellegű, új orszálytartalmú magyar hadsereg megszervezése kezdettől fogva a baloldali és reakciós erők közti osztályharc egyik fontos területét képezte. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt 1945. január 30-án *közös javaslatot dolgozott ki és terjesztett elő a létrehozandó hadsereggel kapcsolatos alapvető elvi és gyakorlati kérdésekről.* A javasolt intézkedések együttvéve megfelelő biztosítékokat teremtettek a hadsereg demokratikus és népi jellegének érvényesítésére. A két párt közös javaslatát az Ideiglenes Nemzeti Kormány elfogadta, s így az a kormány hadsereg-szervezési programjává vált.

A két munkáspárt közös javaslata *a hadsereg jellege, valamint feladatai* tekintetében az alábbiakban foglalt állást: „A honvédség néphadsereg, amelyet a nemzet akarata hív életre, hogy léteért, becsületéért, szabadságáért és függetlenségéért újra kezdje harcát, s biztosítsa a nemzet helyét Európa szabadságszerető népei között, s vívja ki az összes szabadságszerető népek megbecsülését. A honvédség hivatása tehát a Németország elleni szabadságharc folytatása a végső győzelemig, az ország határainak megvédése a külső támadással szemben és a belső demokratikus rend biztosítása.”⁷

Az új hadsereg demokratikus jellegének érvényesítése szempontjából alapvető feladat volt a fentieknek megfelelő tisztikar biztosítása. Ez objektíve is igen nehéz feladatnak bizonyult, hiszen a munkásosztály és a szegényparasztság fiainak a Horthy-rendszerben nem volt lehetőségük arra, hogy katonai műveltséget, tiszti rendfokozatot szerezzenek. Nem véletlen, hogy az osztályharc is e téren volt a legkiélezettebb már a hadsereg szervezésének kezdei időszakában is, hiszen mind a baloldali erők, mind a reakció a végsőkig küzdött minden parancsnoki poszt megszerzéséért.

4 1944—1945. Dokumentumok ... i. m. 330. o.

5 Szabadság, 1945. február 8.

6 1944—1945. Dokumentumok ... i. m. 102 o.

7 MSZMP Párttörténeti Intézet Archivuma. 1/13. 216. o. e.

A Magyar Kommunista Párt tudatában volt annak, hogy a fenti objektív nehézség, valamint az idő sürgetése miatt nincs lehetőség egy kizárólag, vagy legalábbis döntő többségében népi származású tisztikar megteremtésére, hogy alapvetően a régi hadsereg tisztikarára kell támaszkodni. Ez a tisztikar a háború befejezése időszakában azonban már korántsem volt homogén. Egy kis része eljutott a fasizmus elleni harc tudatos vállalásáig, bekapcsolódott a fegyveres ellenállásba, vagy a szovjet csapatok oldalán részt vett az ország felszabadításáért vívott küzdelemben. Voltak — nem sokan — olyanok is, akiket politikai okból a korábbiakban eltávolítottak a hadseregből, vagy maguk mondtak le a Horthy-hadseregben viselt tisztségükről, mint pl. Pálffy György, Sólyom László és mások. A fentiek jelentkeztek is szolgálattételre, de kevesen voltak ahhoz, hogy belőlük meg lehessen szervezni az új hadsereg tisztikarát.

A tisztikar nagyobb részét a szovjet hadifogolytáborokból szolgálattételre jelentkezőkből kellett kiválogatni. Ezek közt voltak egyaránt hivatásos és tartalékos tisztek. Voltak köztük a szolgálatot a fasizmus elleni harc szükségességének felismeréséből vállalók, de voltak olyanok is, akik így akartak kiszabadulni a hadifogságból, sőt nem kevesen olyanok is, akik azért jelentkeztek, hogy a reakció pozícióit erősítsék a hadseregben. A szolgálatra jelentkezett régi tisztek tehát nagyon vegyes összetételűek voltak, s az idő sürgetése miatt nagyon gondos válogatásra nem volt lehetőség. El kellett fogadni mindazok szolgálatát, akik legalább szavakban egyetértettek a német fasizmus elleni harc szükségességével. A jelentkeztettek többsége a tartalékos tisztek közül került ki.

A helyzetet ismerve a két munkáspárt közös javaslata követelte, hogy a jelentkezett tiszteket és tiszthelyetteseket *állítsák igazoló bizottságok* elé, s csak az igazolási eljárás pozitív eredménye után kerülhessenek beosztásba. A katonákat igazoló bizottságok összetételéről a Minisztertanács döntött. A reakció — nem is eredménytelenül — igyekezett formálissá tenni az igazolási eljárást, felelős posztokra juttatni saját embereit a hadseregben. A baloldali pártok követelésére, a dolgozó és katonatömegek nyomására az igazolási eljárások a tisztikarnak mégis bizonyos fokú megszűrését eredményezték.

A szerveződő hadsereg tisztikara meglehetősen vegyes összetételű volt, s *így az csak részben felelt meg a hadsereg jellegének, feladatainak*. Jelentős számban kerültek be a tisztikarba kommunisták, baloldaliak és következetes antifasiszták, akik előtt a korábbiakban a katonai hivatás teljesen el volt zárva, s ezt igen nagy eredménynek kell tekinteni.

Az államhatalom jellegének megfelelő demokratikus néphadsereg létrehozását célozta a Magyar Kommunista Pártnak és a Szociáldemokrata Pártnak az *önkéntes jelentkezésre, a toborzásra vonatkozó javaslata is*. A legénységi állomány biztosítása elvileg két úton volt lehetséges: sorozással, kötelező behívással, illetve önkéntes jelentkezés, toborozás útján. 1944 elején mindkét módszernek voltak szószólói. A katonai vezetők egy része a sorozást tartotta megfelelőbbnek, a baloldali pártok képviselői viszont az önkéntes jelentkezés, a toborzás mellett törtek lándzsát. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány végül is a toborzás mellett döntött.

A toborzás előtérbe helyezését az a megalapozott megfontolás indokolta, hogy az új hadsereget a fasizmus elleni háborúban való részvételre szervezték. A Magyar Kommunista Párt abból indult ki, hogy „... minél több lesz az új honvédségben az önként jelentkező, annál biztosabb, hogy az új magyar haderő valóban a szabadságharc hadserege, néphadsereg, demokratikus hadsereg lesz.”⁸

A hadsereg népi jellegének, demokratikus szellemének biztosításában döntő tényezőnek bizonyult a két munkáspárt közös javaslata alapján a hadseregben létrehozott „*Honvéd Nevelőtiszti Intézmény*” és az általuk megvalósított — a népi demokratikus forradalom követelményeinek megfelelő — demokratikus politikai nevelés. Ilyen intézményt a régi horthysta hadsereg nem ismert. A reakciós horthysta katonatisztek természetesen az úgynevezett „politikamentes hadsereg” mellett kardoskodtak, mert így látták jobban biztosítottnak, hogy a hadsereget a későbbiek folyamán saját politikai céljaik érdekében felhasználhassák. Nyíltan viszont nem mertek a javaslattal szembefordulni. A baloldali pártoknak viszont egyértelműen az volt az álláspontjuk, hogy a haderő csak akkor lehet valóban demokratikus néphadsereg, ha tagjai tudják, hogy miért harcolnak, s ha megtisztítják a tisztikart a reakciós, oda nem való elemektől, ha az új magyar hadseregben érvényesül a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szelleme. A nevelőtiszti intézmény megteremtése tehát a reakció törekvéseinek megghiúsításaért és a hadsereg demokratikus népi jellege biztosításáért vívott harc igen fontos állomása volt.⁹

A hadsereg demokratikus jellegének biztosítása szempontjából a Magyar Kommunista Párt alapvető tényezőnek tekintette, hogy a hadsereg létrehozásának és életének minden lényeges mozzanata a dolgozó tömegek ellenőrzése alá kerüljön, hogy *szoros kapcsolatot alakuljon ki a hadsereg katonái és az ország társadalmi-politikai rendszerének forradalmi megváltoztatásáért küzdő dolgozó osztályok között*. Ebből a szempontból kiemelkedő jelentőséggel bírt a régi Szolgálati Szabályzat számos pontjának a két munkáspárt által javasolt és végrehajtott módosítása, amelyek együttvéve lehetővé tették a katonáknak az országos politikai küzdelemben való aktív bekapcsolódást.

Az új demokratikus hadsereg szervezése tehát a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt által közösen javasolt, s az Ideiglenes Nemzeti Kormány által elfogadott elvek és program alapján bontakozott ki. *Ezek gyakorlati érvényesítéséért szinte késhegyig menő harcot kellett folytatni a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban és a hadseregben jelen levő és aktívan tevékenykedő reakció ellen*. A reakció részsikerei ellenére azonban *1945 tavaszán a demokratikus néphatalom jellegének megfelelő új hadsereg, demokratikus néphadsereg jött létre*.

Az 1945 tavaszán megszületett demokratikus néphadsereg a népi demokratikus forradalom jelentős vívmánya volt. *Ez a hadsereg gyökeresen különbözött az ellenforradalmi fasiszta rendszer burzsoá-földesúri hadseregétől*. Néphadseregünk a fasiszmus elleni harcból nőtt ki, a fasiszmus végleges leverésére szerveződött, s az ország függetlenségének, határainak védelmét, a belső demokratikus rend biztosítását tekintette hivatásának. Katonáinak túlnyomó többsége a társadalmi átalakulás híve volt. Demokratikus, népi jellegét és szellemét a parancsnoki beosztások egy részét betöltő kommunisták és következetes demokraták, a nevelőtisztek, valamint a Magyar Kommunista Párt által vezetett népi erőknak a hadseregben belüli egyre növekvő befolyása biztosította.

Hazánk teljes felszabadulásával, a fasiszmus végleges felszámolásával, a népi demokratikus forradalom legnagyobb horderejű demokratikus feladatainak eredményes megoldásával 1945 tavaszán—nyarán új helyzet alakult ki Magyarországon. *Éles osztályharc bontakozott ki a további társadalmi-politikai változások célját, irányát illetően*.

⁹ E szerv tevékenységével ugyanebben a számban Mucs Sándor tanulmánya (Politikai harcok a hadsereg demokratikus fejlődéséért, 1945—1947. 42—71. o.) részletesen foglalkozik.

A Magyar Kommunista Párt és a baloldali erők az immár a hatalom részévé vált munkásosztály és dolgozó parasztság érdekeinek megfelelően a népi demokratikus forradalom továbbfejlesztésére, a reakciónak és a burzsoáziának a politikai hatalomból való kiszorítására, a munkásosztály hatalmának létrehozására törekedtek. Az időközben újjáéledő és főleg a Független Kisgazdapártban tömörült kizsákmányoló és reakciós erők az ország szekerének rúdját a burzsoá diktatúra irányába kívánták fordítani, s ennek érdekében a forradalom egyes vívmányainak felszámolására, továbbfejlesztésének megakadályozására, a munkásosztálynak és legkövetkezetesebb képviselőinek, a kommunistáknak a hatalomból való kiszorítására törekedtek. Mindebből következik, hogy az osztályharc a koalíción, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronton belül kiéleződött.

Az ország teljes felszabadítása, Európában a háború befejezése és az újjáépítés feladatainak előtérbe kerülése következtében az összpolitikával összhangban változások következtek be a Magyar Kommunista Párt katonapolitikájában.

A két munkáspárt január 30-i javaslatában a demokratikus néphadseregrevonatközöan megfogalmazott alapvető elvek érvényesítése továbbra is változatlan törekvése maradt a kommunista pártnak. A változás lényege abban fogalmazható meg, hogy miután a háború véget ért, a *hadseregszervezés megszűnt előtérben álló feladat lenni*. 1945 közepétől lényegében 1947 végéig a katonapolitika a párt összpolitikáján belül jelentős mértékben háttérbe szorult. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a párt ne fordított volna jelentőségének megfelelő figyelmet a hadseregre.

A kommunista párt katonapolitikájának egyik alapvető törekvése ezekben az években a *hadsereg létszámának jelentős, a lehető legminimálisabb szintre való csökkentése volt*. Ebben több objektív tényező játszott közre. A lehetőségek oldaláról mindenekelőtt azt kell megemlíteni, hogy közvetlenül a második világháború befejezése után nem volt háborús veszély, külső imperialista támadás nem fenyegette az országot. A felszabadító szovjet csapatok jelenléte pedig eleve lehetetlenné tette a belső ellenforradalmi erők számára, hogy nyílt katonai fellépéssel, ellenforradalmi felkeléssel érvék el céljaikat. *A jelentős létszámú csökkentés ugyanakkor objektív szükségesség is volt*. Az ország újjáépítése valamennyi rendelkezésre álló erő koncentrálását követelte. Az ország gazdasági helyzete sem tette lehetővé közel félszázezer fős hadsereg fenntartását. Számításba kellett venni azt is, hogy az adott időszakban a reakció ellenforradalmi aknamunkájának felszámolása elsősorban a rendőrség létszámbeli és politikai megerősítését igényelte, ezért a párt elsősorban a rendőrségre fordított fokozott figyelmet. A magyar kormányt egyébként a fegyverszüneti szerződés is a háborús feladatokra létrehozott hadsereg létszámának csökkentésére kötelezte.

Történeti irodalmunk a pártnak a hadsereg jelentős csökkentésére irányuló törekvését — véleményünk szerint gyakran egyoldalúan és nem elég megalapozottan — a reakciónak a hadseregen belüli jelentős pozícióival hozza összefüggésbe. Eszerint a párt elsősorban azért szorgalmazta a hadsereg létszámának csökkentését, hogy megakadályozza a hadseregnek a reakció által történő felhasználását a forradalmi átalakulással szemben. Ez így nem mindenben felel meg az objektív valóságnak, hiszen a hadseregen belüli politikai erőviszonyok a forradalmi erők számára nem voltak kedvezőtlenebbek az országos erőviszonyoknál. A létszámcsoökkentés okai közt természetesen a reakció törekvéseinek megakadályozása is szerepet játszott, de nyomósabbak voltak a gazdasági okok. *A párt korabeli vezetése is különösen a gazdasági tényezők szerepét hangsúlyozta*.

A kommunista pártnak és a baloldali erőknek a hadsereg létszámának csökkentéséért vívott küzdelme eredményes volt. A hadsereg 1945 nyári mintegy 46 000 fős létszáma 1947 júniusára a határőrség nélkül 11 852 főre csökkent.¹⁰ A határőrség mintegy 10 000 fős létszámával együtt — mely ekkor a honvédelmi minisztériumhoz tartozott — a hadsereg összlétszáma alig haladta meg a 20 000 főt.¹¹

A Magyar Kommunista Párt katonapolitikájának *másik alapvető törekvése az volt, hogy az országos méretű osztályharc szerves részeként a reakciónak a hadseregből való fokozatos kiszorítása és a baloldal pozícióinak kiszélesítése útján a hadsereget a népi demokratikus forradalom továbbfejlesztésének támaszává és eszközévé tegye.* Ebből a szempontból a *hadsereg népi demokratikus jellegének elmélyítése volt a legfontosabb feladat.*

Miután a háború befejeződött és külső támadás nem fenyegetett, a párt a forradalmi átalakulás követelményeivel összhangban a hadsereg belső feladatát, *a dolgozó néppel való egységét hangsúlyozta.* „Mi olyan hadsereget akarunk — állapította meg a párt szónokája az országgyűlésben —, amelyet soha többé nem használnak fel idegen, nép- és magyarellenes célokért és mindig a magyar haza, a magyar nép érdekét fogja szolgálni. Olyan hadsereget akarunk, amely soha többé nem fog fellépni a nép ellen, hanem összeforr a néppel és annak szeretetét és teljes támogatását fogja élvezni.”¹² A párt álláspontját és törekvését fejezte ki a Honvéd c. katonai folyóirat is, amely első számában többek között a következőket írta: „... az új honvédség nem általában a mindenkori belső rend és biztonság fenntartója, hanem mindenkor egyedül a demokrácia védelmezője.”¹³

A Magyar Néphadsereg demokratikus jellegének megszilárdítása és szocialista irányba való továbbfejlesztése szempontjából a párt megkülönböztetett figyelmet fordított a *tiszti állomány összetételének megváltoztatására* és a hadseregen belüli demokratikus nevelés továbbfejlesztésére. Követelte a volt horthysta fasiszta hadsereg reakciós hivatásos tisztjeinek a hadseregből való eltávolítását, a hivatásos tisztikar felfrissítését a fasizmus elleni harcra önként jelentkezett tartalékos tisztekkel, illetve a fegyveres ellenállásban részt vett, a hadseregbe belépett forradalmi erőkkel. A párt 1945-ös választási programjában nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „... csak szilárd, megbízható demokratikus többség biztosíthatja a hadsereg, elsősorban a tisztikar demokratikus szellemét, a tisztikar felfrissítését új, demokratikus erőkkel.”¹⁴

A párt és a baloldali erők e törekvéseinek gyakorlati megvalósításáért elkezdett küzdelem folyt a munkáshatalomért folytatott harc egész időszakában. Ebben a küzdelemben nagy érdemeket szereztek a kommunista katonai vezetők: Révész Géza, Pálffy György, Sólyom László, Illy Gusztáv, Görgényi Dániel, Révai Kálmán elvtársak, valamint az alacsonyabb beosztásokban tevékenykedő kommunista és következetesen baloldali tisztek és tiszthelyettesek. A reakció elleni harcban, a hadsereg személyi állományának demokratikus és szocialista nevelésében meghatározó szerepe volt a nevelőtiszti intézménynek, melyben a kommunista párt kezdettől fogva döntő befolyással rendelkezett. Ezért is szorgalmazta a párt a nevelőtiszti intézmény véglegesítését, tevékenységének szabályozását, melyet végül is a reakció nem tudott megakadályozni.

A Magyar Kommunista Párt és a baloldali erők igen fontos katonapolitikai törekvése volt — a demokratizálás érdekében is — a hadsereg katonáinak az

10 HL HM Elnökségi iratok. 1947. 12. 535. sz.

11 HL Békétárgyalások anyaga. 14. csomó, 8. sz.

12 A Nemzetgyűlés Naplója. 1947. február 22—március 19. 237—238. o. (Országgyűlési Könyvtár).

13 Honvéd, 1946. 1. sz. 41. o.

14 A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai. 1944—1948. 159. o.

országos politikai küzdelembe és az ország újjáépítésébe való aktív bevonása, a hadsereg és a forradalmi harcot vívó dolgozó tömegek együttműködésének és egységének elmélyítése. Ez elősegítette a hadseregben belül is a reakció elleni harcot, külső politikai támogatást biztosított a hadsereg forradalmi erőinek. A párt nem mulasztotta el, hogy időről időre, amikor a helyzet ezt megkívánta, mozgósítsa az ország dolgozó tömegeit a hadseregben tevékenykedő reakció ellen. Ebből a megfontolásból a párt a hadsereg következetesen baloldali katonáit bevonta a földreform végrehajtásába, a választási küzdelmekbe, a reakció támadásának visszaverésébe. A párt nagy jelentőséget tulajdonított a hadseregben működő pártszervezetek, valamint a területi pártszervezetek közötti szoros kapcsolat és együttműködés megteremtésének, fejlesztésének.

Politikai és gazdasági szempontból egyaránt jelentősnek tekintette a kommunista párt a hadseregnek az *ország újjáépítésébe való bevonását*. Arra törekedett, hogy a csökkentett létszámú hadsereg egész szervezete e feladatnak megfelelően alakuljon. Ezt a reakcióval vívott harc során a Szövetséges Ellenőrző Bizottság támogatásával sikerült elérni. Néphadseregünk alakulatai a mostoha körülmények ellenére is becsülettel kivették részüket a háborús károk felszámolásából, az ország újjáépítéséből. Joggal illették ezekben az években a munkás- és paraszttömegek néphadseregünk katonáit a „dolgozó honvéd” elismerő jelzővel. Az ország újjáépítésében való aktív és jelentős mértékű részvétel legfőbb politikai eredménye a párt törekvéseinek megfelelően az volt, hogy erősítette a dolgozó osztályok és a néphadsereg politikai kapcsolatait, segítette a hadseregben belüli demokratizálódás folyamatát.

A fentiekben vázoltak képezték a Magyar Kommunista Párt és a baloldali erők alapvető katonapolitikai törekvéseit az 1945 közepétől 1947 végéig terjedő időszakban. E törekvések gyakorlati megvalósítása a népi demokrácia híveitől következetes harcot igényelt. A gyakorlati tennivalók természetesen mindig az osztályharc adott követelményeinek megfelelően alakultak, s ezért az alapvető katonapolitikai törekvések helyes megfogalmazásával egyenértékű jelentőséggel bírt a katonai síkon folyó osztályharc feladatainak folyamatos konkretizálása. Ebből a szempontból töltöttek be kiemelkedő jelentőségű szerepet a *párt katonai konferenciái*, melyek rendszeresen meghatározták a párt katonapolitikájának soron levő, közvetlen feladatait, s mozgósították a kommunistákat és a baloldali erőket azok eredményes végrehajtására.

A reakció ellen, *a hadsereg demokratizálásáért folytatott több éves következetes harc eredményei 1947 végére beértek*. A reakció lényegében kiszorult a hadseregből, s a kommunista párt politikája mögött sorakozott fel most már nemcsak a legénységi állomány, de a tiszti és tiszthelyettesi kar is. Rendkívül meggyőzően bizonyítja a fentieket az a tény, hogy 1948 tavaszán a tisztek 71,7⁰/₀-a, a tiszthelyettesek 80,2⁰/₀-a, a legénység 43,3⁰/₀-a a kommunista párt tagja volt.¹⁵

Az eddigiek során vázolt pozitív változások *néphadseregünk tisztikárában 1945 második feléhez viszonyítva együttes hatásukban alapvető változást eredményeztek*. A kizsákmányoló reakciós osztályok tagjai és képviselői teljesen és véglegesen kiszorultak a hadseregből és a tisztikarból. Ennek következtében a tisztikar osztályösszetétele gyökeresen megváltozott. Jól szemléltetik ezt az alábbi tények. 1948 elején a különböző rendfokozatú tisztek 23—25⁰/₀-a már munkás- és parasztszármazású volt. A tisztikar döntő többségét, mintegy 2/3-át az értelmiségi származásúak tették ki. Mintegy 7—8⁰/₀-a volt kiskereskedő és kisiparos származású, s a kizsákmányoló osztályokból mindössze 3⁰/₀-a

15 HL A honvédség főfelügyelőjének okmányai, 1946—1948. 64. o.

származott.¹⁶ Igaz, a munkás- és parasztszármazásúak aránya még alacsony volt, s ezért nagy lendülettel megindult a munkás-, parasztszármazású tisztek képzése is. Politikai állásfoglalását tekintve ez a tisztikar a népi demokratikus és szocialista fejlődés híve volt, csaknem 2/3-a a kommunista párt tagjaként küzdött a reakció ellen a munkáshatalomért, a szocialista néphadseregért.

A munkáshatalom létrejötte, a kizsákmányoló és reakciós erőknek a hadseregéből való kiszorulása, a tisztikar gyökeres megváltozása, valamint a honvédség egyértelműen pártirányítás alá kerülése együttvéve megteremtette a szocialista jelleg teljes kifejlesztésének alapjait. Néphadseregünk a létrejött proletárdiktatúra hadseregévé, fegyveres eszközévé és támaszává vált. Ezzel új fejlődési szakasz vette kezdetét pártunk honvédelmi politikájában és néphadseregünk történetében.

A Magyar Dolgozók Pártja honvédelmi politikája a szocialista építés kezdeti időszakában

1947 végén, 1948 elején történelmi jelentőségű fordulat következett be hazánk és népünk történetében. A munkásosztály és a Magyar Kommunista Párt vezette népi demokratikus átalakulás eredményeként létrejött hazánkban a proletárdiktatúra, a dolgozó parasztsággal és az értelmiséggel szövetséges munkásosztály hatalma. A politikai hatalom osztálytartalmában bekövetkezett gyökeres fordulatot a két munkáspárt 1948 júniusában végrehajtott egyesülése, az egységes marxista—leninista párt, a Magyar Dolgozók Pártja megteremtése tette be. Kezdetét vette a szocializmus építése, melynek tartalmát *a szocializmus alapjainak megteremtéséért folytatott küzdelem képezte*. A szocialista építés napirendre kerülő és megoldandó feladatait a Magyar Dolgozók Pártja 1948 júniusában elfogadott programnyilatkozata határozta meg.

Munkásosztályunk és dolgozó népünk a párt vezetésével példátlan lelkesedéssel kezdte meg az ország szocialista átalakítása, a szocializmus alapjai lerakása rendkívül nagy és összetett feladatainak megoldását. Kiépült a proletárdiktatúra rendszere, melyet 1949. augusztus 20-án népköztársaságunk alkotmányának elfogadása szentesített. A tíznél több munkást foglalkoztató üzemek és a nagykereskedelem államosításával befejeződött az ipari és kereskedelmi burzsoázia felszámolása. Megkezdődött a szocialista iparosítás feladatainak megoldása. 1949 végére jelentősen túlteljesítettük a hároméves terv célkitűzéseit. Megkezdődött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Nagy lendülettel bontakozott ki a volt kizsákmányoló osztályok kulturális monopóliumának felszámolása. A dolgozó nép fiai birtokba vették a különböző szintű közoktatási intézményeket. A szocializmus alapjainak megteremtéséért kibontakozott küzdelem tehát már az első években kiemelkedő eredményekhez vezetett.

A proletárdiktatúra létrejötte és kiépítése időszakában a szocialista építés kibontakozásának részeként szükségszerűen napirendre került a szocialista fejlődés védelmének megszervezése, a szocialista néphadsereg kiépítése is. A történelmi tapasztalatok és az ezeket elméletileg általánosító marxista—leninista tanítások szerint a szocializmus építése és védelme egymástól elválaszthatatlan, dialektikus összefüggésben levő feladatrendszer képez. Egyrészt a szocialista építés eredményei teremtik meg a honvédelem és a hadseregfejlesztés nélkülözhetetlen politikai, anyagi alapjait, másrészt a korszerű szocialista honvédelem és hadsereg megszervezése és fejlesztése, az ország függetlenségének, terüle-

¹⁶ Munk Károly: A fegyverszüneti szerződéstől a szocialista hadseregig Budapest, 1964. 179. o.

ti integritásának, forradalmi vívmányainak, békéjének hatékony védelme alapvető feltételét és biztosítékát képezi a szocializmus eredményes építésének.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy — miután a hadseregen belül is eldőlt a reakció elleni harc, s kibontakozóban volt a meglevő hadsereg szocialista jellege — *miért került előtérbe a szocialista néphadsereg kiépítése?* Erre a kérdésre az ország és a magyar néphadsereg helyzetének, valamint a nemzetközi helyzet alakulásának vázlatos áttekintésével adhatunk megalapozott választ.

A marxizmus—leninizmus és a történelmi tapasztalatok arra tanították a magyar kommunistákat, hogy a kivívott politikai hatalmat meg is kell védeni, s erre a célra megfelelő létszámú, felszereltségű, kiképzettségű és szocialista szellemű, szilárdan a kommunista párt irányítása alatt álló, új típusú proletár osztályhadsereg van szükség. Az osztályharc tapasztalatai Lenint igazolták: „... az uralkodó osztálynak, a proletariátusnak, ha valóban uralkodni akar és uralkodni fog, ezt katonai szervezetével is be kell bizonyítania.”¹⁷

Ez a felismerés és felelősség tükröződött a Magyar Dolgozók Pártja programnyilatkozatában. A szocialista építés feladataival összhangban *a párt programnyilatkozata leszögezte*: „A Magyar Dolgozók Pártja a magyar állam területi épségének megvédésére, nemzeti függetlenségünk biztosítására minden esetleges imperialista támadással szemben, a demokratikus országokkal kötött baráti és kölcsönös segélynyújtási szerződéseinkben vállalt kötelezettségek teljesítésére erős, demokratikus néphadsereg kiépítését és korszerű felszerelését szorgalmazza.

A magyar honvédségből gyökeresen ki kell irtani a régi hadsereg népellenes szellemét, le kell dönteni a régi válaszfalakat a nép és a hadsereg között, a dolgozókat, elsősorban az ifjúságot arra kell nevelni, hogy a katonai szolgálat dicsőség és állampolgári kötelesség.

A honvédségben a katonai kiképzést az állampolgári neveléssel kell összekötni: a honvédséget a demokrácia iskolájává kell fejleszteni. Fokozni kell a fegyelmet, a feljebbvalók tekintélyét, a katonai szaktudást.

A honvédség tiszthelyettesi és tiszt kádereit elsősorban új, demokratikus, népi elemekből kell meríteni, elő kell segíteni a legénység és a tiszthelyettesek sorából való előlépését a tisztikarba, ugyanakkor a honvédség kiépítésénél igénybe kell venni a régi hadsereg tisztikarából a szakképzett, a hazához hű, demokratikus gondolkodású vagy átnevelhető elemeket.”¹⁸

A magyar kommunisták a szocialista hadsereg kiépítésének sürgetésekor a munkásosztály és a burzsoázia közti hazai és nemzetközi méretű osztályharc követelményeiből indultak ki.

Tudatában voltak annak — többek között a Magyar Tanácsköztársaság leverése során szerzett tapasztalatok alapján is —, hogy *a belső osztályellenség ugyan vereséget szenvedett, de még nem semmisült meg*. A szocialista építés kezdeti időszakában a belső osztályellenség jelentős erőt képviselt. Számuk a felszabadulás után csökkent ugyan — az 1947-es felmérés során már mintegy 300 ezerrel kevesebben voltak —, de a szocialista építés kezdetén még így is mintegy háromnegyedmillió ember tartozott ehhez a kategóriához. Ezeknek csak elenyésző része viselkedett lojálisan a szocialista rendszerrel, túlnyomó többsége ellenséges magatartást tanúsított, s jelentős része aktív ellenséges tevékenységet fejtett ki. Nyilvánvaló, hogy velük szemben a proletárdiktatúra erőszakfunkcióját kellett alkalmazni, megakadályozva restaurációs törekvéseik

¹⁷ Lenin Művei, 29. k. Budapest, 1953. 147. o.

¹⁸ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai. 1944—1948. 603. o.

valóra váltását. Ehhez pedig a többi fegyveres testület mellett a szocialista rendszer iránt hű hadseregre is szükség volt.

A nyugati hatalmak az USA atommonopóliumára épülő agresszív politikai és katonapolitikai lépései egyre inkább felidéztek a népi demokratikus országok és a Szovjetunió elleni *háború veszélyét*. Az imperialista hatalmak Németország nyugati megszállási övezeteiből egyoldalúan, a potsdami megállapodásokat felrúgva, létrehozták a Német Szövetségi Köztársaságot. Ezt követően 1949 áprilisában létrehozták a szocialista országok elleni agresszió céljából az Észak-Atlanti Szerződést, a NATO-t. Az Amerikai Egyesült Államok 1950-ben érkezettnek látta az időt, hogy az időközben kialakult szocialista világszisztem perifériáján a hidegháborút meleg háborúvá változtassa. Dél-koreai szövetségese segítségével agressziót indított a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ellen, majd maga is — az ENSZ „zászlaja alatt” — közvetlenül bekapcsolódott a háborúba. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság elleni háború a két világszisztem közötti összeütközés színterévé vált, mely végül is az imperializmus, ezen belül az Egyesült Államok vereségét eredményezte.

Az előzőekben vázolt objektív tényezők *a belső és külső feladatokra egyaránt alkalmas szocialista néphadsereg kiépítését tették szükségessé. Az akkor meglévő hadsereg nem felelt meg az új igényeknek és feladatoknak.* A hadsereg létszáma, fegyverzete, szervezete, kiképzése az újjáépítés és a reakció elleni harc igényeinek megfelelően alakult, s messze elmaradt az ország külső ellenséggel szembeni védelmének magas fokú követelményeitől. Joggal állapította meg a párt Politikai Bizottsága számára készült egyik jelentés 1948 tavaszán, hogy „... az ország védelmi felkészültsége jóformán a semmivel egyenlő. A honvédség még békefeladatát sem képes ellátni, nem felel meg a legelemibb háborús követelményeknek sem. Pusztán belső karhatalomnak és fejlesztési magának tekinthető. Mindemellát a honvédségen belüli helyzetre és a honvédségen kívül megoldandó honvédelmi feladatokra is megállapítható, hogy a népi demokrácia jelenlegi fejlődési fokozatában minden alapfeltétele megvan annak, hogy az országot védképes állapotba helyezhessük.”¹⁹

A politikai hatalom meghódítása után a szocializmus hatékony építése és védelme érdekében *szorgalmazta pártunk a Szovjetunióval és az európai népi demokratikus országokkal a kétoldalú barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződések megkötését.*

A Szovjetunióval 1948. február 18-án kötött szerződés 2. cikkelye kimondta: „Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyike háborúba sodródna a támadó politikája felújítását megkísérlő Németországgal, vagy olyan állammal, mely Németországgal együttesen Európában támadó cselekményben vett részt, vagy bármely más állammal, amely közvetlenül, vagy bárminő más formában támadó politika céljára Németországgal szövetkezne, a másik Magas Szerződő Fél minden rendelkezésre álló eszközzel haladéktalanul katonai és egyéb segítséget nyújt a háborúba sodort Szerződő Félnek. A jelen szerződés megvalósítása összhangban lesz az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának elveivel.”²⁰

A Szovjetunióval megkötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötése megfelelő biztosítékot teremtett hazánk és népünk függetlenségének, szabadságának hatékony védelméhez, *azóta is egyik legfontosabb politikai és gyakorlati alapját képezi a párt összpolitikájának, ezen belül honvédelmi politikájának.* Ezt a politikailag rendkívül jelentős ténynt hangsú-

¹⁹ Idézi Munk Károly: i. m. 184. o.

²⁰ Magyar—szovjet kapcsolatok 1945—1948. (A magyar és a szovjet külügyminisztérium kiadványa) Budapest, 1968. 255. o.

lyozta a szerződést ratifikáló országgyűlési vitában dr. Molnár Erik külügy-miniszter is: „... kötelességünk saját függetlenségünk, békénk és szabad fejlődésünk tekintetében biztosítékról gondoskodni, és éppen ez a barátsági szerződés a biztosíték, a magyar nép szabadságának, békéjének és szabad fejlődésének legfontosabb biztosítója... Amikor a Szovjetunió, ez a katonai világhatalom, Magyarország békéjéért és szabad fejlődéséért kezességet vállal, akkor azt hiszem, hogy nyugodt elégtétellel állapíthatom meg, hogy a demokratikus magyar kormánynak, a demokratikus Magyarországnak sikerült elérni, sikerült megszervezni azt a legerőteljesebb, leghatásosabb biztosítékot, melyet ma egyáltalában a nemzetközi politika valamely ország szabadságának és függetlenségének biztosítására nyújtani képes.”²¹

1948-tól, a szocialista építés kibontakoztatásának részeként, a *párt összpolitikáján belül ismét jelentős hangsúlyt és szerepet kapott a honvédelmi politika*. Szükségessé és egyben lehetővé vált, hogy a párt „... a figyelmet a honvédségre is összpontosítani tudja.”²²

1948 első felében a párt Politikai Bizottsága több alkalommal is foglalkozott a szocialista hadsereg kiépítésének és fejlesztésének céljaival és konkrét feladataival. Határozatában rögzítette a párt katonapolitikájának alapvető célját, mely szerint „... a honvédség 20 000 fős létszámát a jelenlegi elgondolások szerint 4—5 év alatt kb. 70 000 főre... tervezzük emelni.”²³ A párt felső vezetői közelebbi feladatként 1949 végére kb. 30 000 fős létszámú hadsereg elérését határozták meg. Ezek a célkitűzések reálisak, és megfeszített munkával eredményesen teljesíthetők voltak.

1948-tól kezdve tehát az államhatalom osztálytartalmának megfelelő, az adott kor színvonalán álló szocialista néphadsereg megteremtése került napirendre, mely a baráti szocialista országok hadseregeivel együttműködve képes a szocialista haza, a béke védelmére. E feladat megoldása *a hadsereg szocialista jellegének kibontakoztatását, követelményeinek maradéktalan érvényesítését, valamint a szocialista hadtudomány alapján történő jelentős mennyiségi és minőségi fejlesztését követelte meg*. Ezek képezték 1948-tól a szocialista építést irányító párt honvédelmi politikájának alapvető célkitűzéseit.

E követelmények érvényesítése érdekében a *Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége a hadsereget legfelsőbb szinten közvetlen irányítása és ellenőrzése alá vonta*. A Honvédelmi Minisztérium élére Farkas Mihály, a Politikai Bizottság tagja, a Központi Vezetőség titkára került. A hadseregben folyó politikai nevelő és mozgósító munka egységes irányítására a minisztériumban megszervezték a Politikai Főcsoportfőnökséget, melynek élére 1948. december 1-vel miniszterhelyettesi rangban a párt egyik régi, kipróbált és nagy tekintélynek örvendő harcosát, az egykori partizánparancsnokot, Nógrádi Sándor altábornagyot állították.

A hadseregen belüli politikai irányítás és ellenőrzés, valamint a marxista—leninista nevelés érvényesítése érdekében alapvető jelentőségű és fontosságú volt a nevelőtiszti intézménynek a *politikai tiszti intézménnyel való felváltása*. A szovjet hadsereg tapasztalatai és a párt Központi Vezetőségének határozata alapján 1949. február 18-án intézkedett a honvédelmi miniszter a „Honvéd Politikai Tiszti Intézmény” létrehozásáról.

A politikai tisztek feladatát a rendelet a következőkben határozta meg: „A honvédség korszerű kiképzését, harcképességének és harckészültségének, egy-

²¹ Magyar—szovjet kapcsolatok 1945—1948. I. m. 261—262. o.

²² Rákosi Máttyás: Honvédelem és hazafiság 1952. 9. o.

²³ Idezi Munk Károly: I. m. 178. o.

séges szellemének, fegyelmének és rendjének, tehát ütőképességének kiépítését teljes mértékben elősegítő harcos marxista—leninista politikai nevelés végzése.”²⁴

Szervei a következők voltak:

„a) az önálló, illetőleg kikülönített alosztálytól, szakasztól (ezekkel egyenértékű alakulattól) felfelé rendszeresített politikai tisztek;

b) a kötelékben levő alosztályoknál rendszeresített politikai vezetők;

c) a seregtest-parancsnokságoknál (velük egyenlő értékű, illetőleg magasabb parancsnokságoknál) politikai tiszt vezetése alatt álló politikai osztályok.”²⁵

A politikai tiszt hatásköre igen széles körű volt, mert társparancsnok is volt amellet, hogy külön politikai funkciót is viselt. Társparancsnoki helyzetéből következett, hogy az egység, alegység számára kiadott parancsok csak abban az esetben voltak érvényesek, ha azt a parancsnok mellett a politikai tiszt is aláírta. Ha a parancsnok és a politikai tiszt között — a kiadandó parancsot, utasítást illetően — véleményeltérés támadt, döntést az előljáró parancsnoktól és politikai tisztjétől kellett kérni. Amikor halaszthatatlanul sürgős, életbevágó esetekben merült fel nézeteltérés a parancsnok és a politikai tiszt között, az utóbbinak jogában állt saját döntését parancsban rögzíteni — ezért vállalnia kellett a felelősséget —, s azt az alárendeltek kötelesek voltak végrehajtani.

A politikai vezetők feladatai megegyeztek a politikai tisztekével, jogkörük azonban korlátozottabb volt. Ők a parancsnok alá voltak rendelve. Az ő ellenjegyzésük nem kellett a parancsok érvényesítéséhez, azokat nem is változtathatták meg. A parancsnok azonban a rendelkezések kiadása előtt köteles volt politikai vezetőjével azt megtanácskozni.

A politikai tiszti intézmény kiépítése során rendezték a választott pártszervek és a kinevezett politikai szervek viszonyát is. A változást a kinevezett politikai szervek jogköre indokolta. A választott és kinevezett politikai szervek akkori viszonya ugyanis abból az elvből fakadt, hogy a kinevezett politikai szervek a proletárdiktatúra megbízottai a hadseregben, s mint ilyeneknek, nemcsak a parancsnokok, de a választott pártszervek fölött is joguk van ellenőrzést gyakorolni. Eszerint a politikai tiszti beosztás pártfunkció és egyben társparancsnoki funkció is volt. Politikai funkcióját tekintve a pártalapszervezetek fölé volt rendelve, olyan jogkörrel, hogy például a vezetőségek és az alapszervezetek határozatait semmisnek nyilváníthatta és új határozathozatalra utasíthatta őket. A magasabbegységeknél ez a jogkör a politikai osztályt, illetve annak vezetőjét illette meg az alárendelt egységeknél működő pártbizottságokkal szemben. Így tehát a hadosztályoknál, hadtesteknél már nem a pártbizottság funkcionált, hanem a pártellenőrző bizottság, amely lényegében csak a párttagság erkölcsi ügyeivel, fegyelmi helyzetével foglalkozott. A megválasztott pártbizottságok érdembeli tevékenységet nem folytattak, a politikai munkát ténylegesen a politikai osztály irányította teljes felelősséggel. Ez a viszony a későbbiek folyamán hibák forrásává is vált.

A kezdeti tapasztalatlanságból adódó fogyatékoságok ellenére a politikai tiszti intézmény 1949 végére kialakult és megszilárdult. A kinevezett politikai tisztek — mint a párt és a hatalomra jutott dolgozó nép megbízottai — határtalan lelkesedéssel és odaadással végezték munkájukat, képviselték és magyarázták a párt politikáját, nevelték a személyi állományt, mozgósították a hadseregépítési és kiképzési feladatok eredményes teljesítésére. Mai néphadsere-

24 HL HM Politikai Főcsoportfőnökség iratai, 1950. 0734. sz.

25 Uo.

günk politikai apparátusának gerince ezekben az években szerezte meg az elvi alapokat és a gyakorlati tapasztalatokat.

A párt honvédelmi politikájának, a szocialista néphadsereg megszervezésének — a pártirányítás és ellenőrzés rendszerének kiépítése mellett — a hadsereg szocialista népi jellegének biztosítása érdekében *másik központi feladatát a szocialista rendszer iránt magas fokon elkötelezett munkás-paraszt származású tisztikar megteremtése képezte.* A hadseregfejlesztésre vonatkozó politikai bizottsági határozat 1948 elején nyomatékosan és indokoltan hangsúlyozta: „A tervezett fejlesztés — minden egyéb feltétel megléte esetén is — csak úgy képzelhető el, ha elegendő számú és minőségű káderünk lesz. A honvédségi munka jelenleg legdöntőbb feladata tehát a szükséges káderek biztosítása...”²⁶ A fentieknek megfelelően a Honvédelmi Minisztérium a hadseregfejlesztés legfontosabb láncszemét „... a Békeszerződésben engedélyezett haderők számára szükséges demokratikus, új tiszti és tiszthelyettesi keret alapjainak megteremtésében” jelölte meg.²⁷

Miért vált a népi származású tiszti és tiszthelyettesi kar megteremtése a hadseregfejlesztés feltételévé és központi feladatává? A válasz erre a kérdésre abban volt megtalálható, hogy a meglévő tisztikar létszámát és osztályösszetételét tekintve nem felelt meg az ütőképes, korszerű szocialista hadsereg létrehozása által támasztott követelményeknek. 1948 októberében mindössze 2707 tiszt szolgált a magyar néphadseregben. Az elhatározott létszámú hadsereg felállításához ennek sokszorosára volt szükség. Az 1945 óta bekövetkezett pozitív változások ellenére a meglévő tisztikar osztályösszetétele is elmaradt a szocialista hadsereg igényeitől. 1948 októberében a tisztikarnak még mindig csak 38⁰/₀-a volt munkás-paraszt származású, s ugyanannyi volt az új tisztek aránya is.²⁸

Első és leggyorsabb megoldható lépésként a párt a hivatásos *katonai pályára irányította katonai tapasztalatokkal rendelkező párt- és állami funkcionáriusait*, régi párttagjait, szám szerint mintegy 200 főt. A párt felső vezető szervei abból indultak ki, hogy „... a közép- és vezető káderekben jelentkező hiány 1949-től kezdve, ha idejében nem gondoskodunk pótlásáról, olyan mértékű lehet, ami az egész fejlesztést kérdéssé teheti. A 120 fő középkádernek alkalmas elvtárs kiválasztása folyamatban van. Ezeken kívül szükség van azonban a felső középkáderek és a vezető káderek utánpótlására is.”²⁹ E feladat teljesítésére igénybe vettük a Szovjetunió nélkülözhetetlen segítségét és a szovjet katonai akadémiákon megkezdődött a kiküldött magyar tisztek igényes felkészítése.

Az új tisztikar tömeges kiképzésének legfőbb forrását a *párttag munkás-paraszt fiatalok hadseregbe küldése, illetve toborzása képezte.* A Politikai Bizottság szükségesnek tartotta, hogy első lépésként 5000 jelöltet toborozzanak a tiszti kiképzésre, ezek közül 3000-et közvetlenül a pártszervezetek ajánlásai alapján vegyenek fel, s a felveendő tisztjelölteknek legalább 60⁰/₀-a ipari munkás legyen. A Központi Vezetőség Titkársága utasította a megyei, járási, városi stb. pártbizottságokat, hogy a sorköteles párttagokat vonultassák be, s a hivatásos szolgálat népszerűsítése érdekében a sajtóban, az üzemekben és az ifjúsági táborkban szervezzenek széles körű toborzó kampányt. A toborzás később hasonló ütemben folytatódott.

A feszített ütemű hadseregfejlesztés *tisztigénye igen nagy volt.* E feladat teljesítése érdekében a Politikai Bizottság határozata alapján 1949-ben sor került

²⁶ Idézi Munk Károly: i. m. 178. o.

²⁷ Uo. 183. o.

²⁸ Uo. 227. o.

²⁹ Uo. 218. o.

a különböző *fegyvernemi tiszti iskolák és tiszthelyettesképző tanfolyamok* megszervezésére. Az eröltetett iramú mennyiségi fejlesztés évente növelte a tisztiigényt és ezért *nehezen teljesíthető feladatokat állított a katonai kádereképzés elé*. Már az 1948 tavaszától 1950 októberéig terjedő alig két és fél esztendő alatt a különböző tisztképző iskolákon és tanfolyamokon mintegy 11 000 munkásparaszt hallgató végzett és kapott tiszti rendfokozatot. Ennek ellenére 1950-ben a tisztikar létszáma messze elmaradt a hadsereg gyors mennyiségi fejlesztésének szükségleteitől. Különösen nagy volt a tüzér, páncélos, műszaki és hadtápos képzettségű tisztek hiánya.

A felső katonai vezetés ezért 1950-től fokozott erőfeszítéseket tett a tisztikar gyorsabb ütemű képzése, majd továbbképzése érdekében. A tett intézkedések eredményeként ezekben az években mintegy húsz tisztiiskola és katonai akadémia foglalkozott a tisztek képzésével és továbbképzésével. A megoldott feladat nagyságrendjét és egyben feszítettségét jól érzékelteti az a tény, hogy 1950 októberétől 1953 elejéig mintegy háromszorosára kellett növelni a tisztikar létszámát. Ezt a rendkívüli feladatot a katonai tanintézetek a Honvédelmi Minisztérium irányításával és támogatásával, valamint a szovjet hadsereg katonai tanintézeteinek és tapasztalt kádereinek semmi mással nem pótolható segítségével alapvetően eredményesen teljesítették.

Ez idő alatt *befejeződött a Magyar Néphadsereg szocialista jellegének és társadalmi rendeltetésének megfelelő munkásparaszt származású tisztikar megteremtése*. A régi tisztek lényegében kikerültek a hadseregből, s valamennyi parancsnoki, politikai tiszti és törzsbeosztás a népi származású új tisztikar kezébe került. A bekövetkezett minőségi változást meggyőzően bizonyítja a tisztikar szociális származás szerinti megoszlása. Eszerint 1952-ben a tisztikar 32⁰/₀-a munkás, 26,1⁰/₀-a földmunkás, 12,6⁰/₀-a paraszt, 2,5⁰/₀-a értelmiségi, 16,8⁰/₀-a alkalmazott, 9,9⁰/₀-a kisiparos és kiskereskedő és 0,1⁰/₀-a egyéb származású volt.³⁰

Természetesnek kell tekinteni, hogy ezt a nagyságrendű kádermennyiséget csakis a minőségi követelmények csökkentésével lehetett biztosítani. A gyorsított és rövidített (6 hónapos, legfeljebb 1—2 éves) képzés során a leendő tisztek csak a legszükségesebb ismereteket szerezhették meg. Ez önmagában véve nem jelentett pótolhatatlan hiányosságot, amit bizonyít az is, hogy a tisztek többsége a későbbiek folyamán — igaz, hogy nagy egyéni és családi áldozatok árán — pótolni tudta a képzettségbeli hiányokat. Nagyobb gondot okozott az, hogy a beiskolázás és a képzés tömegessége miatt gyakran nem lehetett megfelelően érvényesíteni az egyéni képesség és rátermettség követelményét.

A tömeges tisztképzés feladatainak eredményes megoldása, valamint a tisztek felkészültségének hiányosságai és a hadseregfejlesztés igényei sürgetően vetették fel a *tisztek magasabb, akadémiai szintű továbbképzésének megszervezését*. Ezen igény teljesítése érdekében hozták létre az MDP Titkárságának határozata alapján 1950-ben a parancsnokképző, majd 1951-ben a politikai tiszti akadémiákat. A katonai akadémiák már az első ötéves terv ideje alatt a tisztek százait, majd az ezt követő évtizedeket is ide számítva a katonai káderek ezreit képezték ki magasabb beosztásokba.

Az új, népi származású tisztikar megteremtése a szocialista néphadsereg kiépítésének legfontosabb, néphadseregünk egész további fejlődését meghatározó jelentőségű eredménye. Az adott körülmények — az idő sürgetése és a tisztképzés tömegességének viszonyai — között természetesen nem lehetett minden követelményt optimálisan érvényesíteni és teljesíteni. A kiválogatás során az el-

30 Zágonyi—Somogyi—Farkas: Hadsereg—honvédelem. Budapest, 1968. 151. o.

sődleges szempont a szocialista rendszer iránti politikai megbízhatóság volt. Az általános műveltség alacsony volta és a gyorsított ütemű képzés egyaránt gátolta a hadtudomány magas fokon történő elsajátítását. A toborzás és képzés tömegessége miatt esetenként karrieristák és tehetségtelenek is bekerültek a tisztikarba. E fogyatékok sem feledtethetik azonban, hogy ez az új tisztikar a párt és a kormány útmutatásainak megfelelően a rendelkezésre bocsátott lehetőségeket jól kihasználva, önmaga felkészültségét messze felülmúlva dolgozott az új, szocialista néphadsereg megteremtéséért.

Az akkor kiképzett tisztek — igaz, hogy időközben sokan különböző okokból megváltak a hadseregtől — jelentősen megnövekedett tudással és felkészültséggel, s csaknem három évtized során felhalmozott gazdag tapasztalatokkal *képezik néphadseregünk mai káderállományának gerincét*. Közülük kerülnek ki napjainkban néphadseregünk felső- és középszintű vezetői. Ennek a tisztikarnak elévülhetetlen érdemei vannak abban, hogy néphadseregünk korszerű szocialista hadsereggé vált, s eleget tud tenni a párt és a kormány által támasztott magas fokú követelményeknek.

A szocialista jelleg kiépítésével egyidejűleg napirendre került néphadseregünk nagyarányú *mennyiségi növelése és technikai korszerűsítése is*. A korábbiakban már említettük, hogy kezdetben a párt alapvető törekvése az volt, hogy néhány év alatt elérjék a 70 000 fős létszámot. A hadsereg teljes átszervezésével létre kellett hozni az adott körülményekből adódó feladatoknak megfelelő szervezetet (haderőnemeket és fegyvernemeket), meg kellett oldani a hadsereg korszerű technikával való felszerelését és a szocialista hadtudomány alapján történő kiképzését. A párt megkülönböztetett figyelmet fordított a szervezetre és a kiképzésre egyaránt meghatározó harci technika biztosítására. A Központi Vezetőség Titkársága ezzel kapcsolatban az alábbiakat állapította meg: „... a honvédség törekvése arra irányul, hogy fegyverzete lehetőleg azonos legyen legnagyobb szövetségesének fegyverzetével.”³¹

A hadsereg gyökeres átszervezésére és a fejlesztés szervezeti feltételeinek megteremtésére annál is inkább szükség volt, mert 1948-ban lényegében csak a szárazföldi csapatok egyes fegyvernemeinek és szakcsapatainak — nem valamennyinek — voltak meg a minimális szervezeti keretei. A honi légvédelmi haderőnem szükséges fegyvernemei teljes egészében hiányoztak. Mindez gyökeres szervezeti átalakítást és jelentős mennyiségi fejlesztést igényelt.

Az átszervezéssel és a szervezeti fejlesztéssel együtt a *hadsereg felfegyverzését is meg kellett oldani*. Korábban a minimális létszámú hadsereg is csak könnyű fegyverzettel, s azzal is csak nagyon hiányosan volt ellátva. Nyilvánvaló, hogy ez a helyzet nem volt tovább fenntartható. A korszerű fegyverzet biztosítása nélkül a hadseregfejlesztés más területein kifejtett erőfeszítés is hiábavaló lett volna. A második világháború tapasztalatai is egyértelműen azt bizonyították, hogy a haditechnika minőségének és mennyiségének szerepe jelentősen megnövekedett.

A szükséges fegyverzet biztosításának egyetlen lehetséges forrása a szövetséges Szovjetunió segítsége volt. A politikai és gazdasági megfontolások mellett ezt az is indokolta, hogy a szovjet hadsereg által a második világháborúban alkalmazott fegyverek kiállták a gyakorlat nehéz próbáját, s nem egy fajtájuk — mindenekelőtt a páncélos fegyverek — harci-technikai jellemzői a világ-színvonal fölött álltak. A magyar kormány tehát a szükséges fegyverzet beszerzése érdekében a Szovjetunióhoz fordult, melyet a szovjet kormány inter-

³¹ Idézi *Munk Károly*: i. m. 205. o.

nacionalista módon teljesített. A szükséges fegyvereknek a Szovjetunióból történő beszerzése mellett a Honvédelmi Minisztérium felkészült szovjet licenc alapján egyes fegyverfajták hazai gyártására, illetve egyes fegyverek hazai továbbfejlesztésére is.

A Magyar Néphadsereg osztályjellegének, szervezetének, fegyverzetének gyökeres megváltozása sürgetően követelte a *hadsereg életét, kiképzését meghatározó korábbi szabályzatok hatályon kívül helyezését, s az új követelményeknek megfelelő szocialista tartalmú szabályzatok kiadását*. A minisztertanács már 1948 augusztusában felhatalmazta a honvédelmi minisztert az új szolgálati könyvek kiadására.

Ezúttal is a szovjet hadsereg sietett segítségünkre. A Magyar Néphadsereg rendelkezésére bocsátotta a második világháborúban győztes hadsereg rendkívül gazdag harci tapasztalatait általánosító különböző szolgálati- és harci szabályzatait. A minisztérium ezeket a szabályzatokat a legszükségesebb mértékben a Magyar Néphadsereg sajátos helyzetéhez igazítva bocsátotta a csapatok és intézetek rendelkezésére.

A szovjet hadsereg segítsége nem korlátozódott a győztes elveket tartalmazó szabályzatok átadására. Pártunk és kormányunk kérésére a szovjet hadsereg számos nagy harci tapasztalattal, kiemelkedő katonai felkészültséggel rendelkező tanácsadót bocsátott a minisztérium, a tisztképző intézetek és a csapatok rendelkezésére. A szovjet tanácsadók önzetlen, sokirányú és szakszerű segítsége megkönnyítette fiatal parancsnokaink munkáját, meggyorsította a katonai hivatás követelményeinek elsajátítását és eredményes alkalmazását. „Néphadseregünk létrehozásában, felszerelésében, felkészítésében mással nem pótolható segítséget jelentett, hogy — az új társadalom építésének minden más területéhez hasonlóan — itt is messzemenően számíthattunk és támaszkodhattunk a Szovjetunió önzetlen, baráti, internacionalista segítségére” — állapította meg Czinege Lajos hadseregtábornok, honvédelmi miniszter a Magyar Néphadsereg létrejöttének 30. évfordulója alkalmából mondott beszédében.³²

A szocialista Magyar Néphadsereg kiépítésének egyik igen fontos állomása — a Minisztertanács határozata alapján — 1953. január 20-án az *egyszemélyi parancsnoki rendszer bevezetése* volt. 1952 végéig a népi származású tisztikar megteremtésével, a hadsereg szervezeti kereteinek, politikai szervezeteinek kialakulásával és megszilárdulásával, a marxizmus—leninizmus és a párt politikájának térhódításával, a parancsnokok szakmai felkészültségének és politikai érettségének gyarapodásával megteremtődtek ezen elvi jelentőségű változás legfontosabb feltételei.

Az egyszemélyi parancsnoki rendszer bevezetésével megszűnt a korábbi társparancsnoki rendszer. A parancsnokok osztatlan jogkörrel és felelősséggel a kötelekek politikai és szakmai vezetőivé váltak. A politikai tisztek a továbbiakban a parancsnokok politikai helyetteseiként tevékenykedtek. Ezzel egyidejűleg az MDP Központi Vezetősége kiadta a Magyar Néphadsereg politikai szerveinek új irányelveit, mely szabályozta a politikai szervek felépítését, feladatait az egyszemélyi parancsnoki rendszer követelményeinek megfelelően.

Az egyszemélyi parancsnoki rendszer bevezetésének helyességét az azóta eltelt több mint két és fél évtized minden tekintetben igazolta. A parancsnokok a pártszervezetekre és a politikai apparátusra támaszkodva megnövekedett felelősséggel látták el az alárendeltjeik politikai és katonai vezetésével járó feladatokat. A politikai helyettesek pedig a társparancsnoki szerepkör sok egyéb

32 Honvédelem, 1975. 4. sz. 9. o.

feladatától megszabadulva, teljes idejüket a beosztottak politikai nevelésére és mozgósítására fordíthatták.

A korábbiakban ismertetett tények egyértelműen bizonyítják, hogy 1953 *elejére lényegében befejeződött szocialista néphadseregünk kiépítése*. Az 1952 végén megtartott magasabbparancsnoki értekezleten a pártvezetés részéről elhangzott felszólalás is megállapította, hogy „... honvédségünk lényegében kialakult és békeidőben már nem fogja túllépni azokat a számszerű kereteket, amelyeket a legközelebbi hetekben elér.”³³ Felszólalásában a honvédelmi miniszter is kiemelte: „... szervezetileg és minőségileg olyan néphadsereggel rendelkezünk, amilyennel a magyar nép történelme folyamán még soha sem rendelkezett.”³⁴

A hadseregépítés terén elért eredmények valóban kimagaslóan nagyok voltak. Rövid néhány év alatt számbelileg igen jelentős nagyságrendű, korszerű szervezetű, a második világháborúban győztes szovjet fegyverekkel felszerelt, a szocialista hadtudomány alapján megfelelően kiképzett, a marxizmus—leninizmus, valamint a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus szellemében nevelt, politikailag alapvetően egységes szocialista tömeghadsereg jött létre.

Az eddigi fejtegetésekből már kiderült, hogy 1948-ban a párt az összpolitika részeként alapvetően helyes és reális honvédelmi politikát dolgozott ki. E politika azonban sajnos nem töretlen. Különböző okok következtében 1949-től a párt politikájában törés következett be, fokozatosan jelentkezett és eluralkodott a rendkívül nagy károkat okozó szektás dogmatizmus és személyi kultusz. Mindez természetesen jelentkezett és megnyilvánult a honvédelmi politika, a hadseregépítés területén is, ahol főleg a lehetőségekkel nem eléggé számoló szubjektívizmusban és türelmetlenségben, az éberség ürügyén az indokolatlan bizalmatlanságban, s ami a legfájdalmasabb volt: a súlyos veszteségeket és óriási politikai kárt okozó törvénytelen ségekben, koncepció s perekben jutott kifejezésre. A hibák elkövetésében döntő szerepe volt Farkas Mihály honvédelmi miniszternek.

Néphadseregünk számára is a legfájdalmasabbak a személyi kultusz, a törvénytelen ségek okozta személyi veszteségek voltak. Az 1949-es törvénytelen Rajk-per során hamis vádak alapján halálra ítélték és kivégezték néphadseregünk egyik legkiemelkedőbb kommunista katonai vezetőjét, Pálffy György altábornagyot. A későbbiek folyamán a törvénytelen ségek áldozatai lettek Sólyom László, Illy Gusztáv altábornagyok, Révai Kálmán vezérőrnagy és más kiemelkedő kommunista katonai vezetők.

A szektás-dogmatikus politikát folytató szűkebb pártvezetés — a többi szocialista ország vezetőivel egyetemben — sok tekintetben szubjektíven ítélte meg a nemzetközi helyzet alakulását és az imperializmus lehetőségeit. Az imperializmus fokozott készülődéséből arra a hibás következtetésre jutott, hogy az imperializmus már felkészült a harmadik világháborúra, s elhatározta, hogy a hidegháborút „meleg háborúvá” változtatja. Mindebből következően a nemzetközi helyzetet a valóságosnál kiélezettebbnek, kritikusabbnak ítélte meg, eltúlozva a közvetlen háborús veszély mértékét, s arra a következtetésre jutott, hogy az imperialisták „... egyre nyíltabban készítik elő a harmadik világháborút.”³⁵

Mindebből következett a katonapolitika indokolatlan mérvű előtérbe állítása, ami a hadsereg rendkívül erőltetett ütemű, az ország teherbíró képességét messze meghaladó fejlesztési programjában jutott kifejezésre. A párt- és állami vezetés arra az erősen szubjektív következtetésre jutott, hogy a honvédelem

33 HL HM Titkárság iratai. 1552. 652. sz. csomó, 174. 1

34 Uo. 229—300. 1.

35 Rákosi Máttyás: A szocialista Magyarországért. Budapest, 1955. 280. o.

fejlesztése vált a szocialista építés „legközelebbi láncszemévé”, s a hadseregfejlesztés hosszú évek alatt megoldható feladatait az idő sürgetése miatt rövid két-három év alatt kell teljesíteni. A gyakorlatban ez meg is valósult. 1953-ra a hadsereg kiépítése megtörtént. A Magyar Néphadsereg az eredetileg tervezettnél rövidebb idő alatt és lényegesen nagyobb létszámú, jelentős nagyságrendű tömeghadsereggé vált.

A nemzeti jóvedelem igen jelentős hányadát a túlzott mértékű és ütemű hadseregfejlesztés kötötte le. Ez is hozzájárult a népgazdaságon belüli ellentmondások keletkezéséhez, az életszínvonal csökkenéséhez, a társadalmi-politikai feszültségek kiéleződéséhez. Mindezek — a nagymértékű hadseregfejlesztés ellene — károsan befolyásolták hazánk honvédelmi képességének erősödését.

A szektás-dogmatikus politikai és katonai vezetés szubjektívizmusa kifejezésre jutott abban is, hogy a hadseregfejlesztés irányainak meghatározásakor nem vette szigorú tudományossággal figyelembe a hadügy és a hadtudomány fejlődésének követelményeit. *Nagy tömeghadsereg megeremtésére törekedett, s közben elhanyagolta a hadsereg megfelelő minőségi fejlesztését*, pedig az 1950-es évek első felében egyre erőteljesebben kibontakozott hadügyi forradalom ezt követelte meg. Az alapvetően mennyiségi fejlesztés módszere nem biztosíthatta megfelelően a kitűzött cél elérését, a korszerű háborúban eredményesen alkalmazható hadsereg megeremtését. Emellett a mennyiségi szemlélet egyoldalú érvényesítése lehetetlenné tette a már létrehozott csapatok megfelelő technikai és személyi ellátását, állandósította a hiányokat, gátolta a magas színvonalú kiképzést is, s rombolta a hadsereg erkölcsi-politikai egységét.

A torzulások egyik alapvető forrását és elemét a *hadsereg pártirányítása és ellenőrzése lenini elveinek durva megsértése képezte*. A személyi kultusz eluralkodása következtében a néphadsereg pártellenőrzését nem a Központi Vezetőség és a Politikai Bizottság, hanem a Rákosi-csoport és ezen belül is Farkas Mihály, a honvédelmi miniszter gyakorolta. A hadseregben is eluralkodott a személyi kultusz. Farkas Mihály önkényesen irányította a hadsereg munkáját és tevékenységét gyakorlatilag nem ellenőrizte senki.

A Magyar Néphadseregben felgyülemlett torzulások, ellentmondások és feszültségek — akárcsak országos méretekben — az elkövetett hibák feltárását, a politika megváltoztatását és a hibák kijavítását követelték meg.

A szocializmus építésében és védelme megszervezésében elkövetett hibák részbeni és felemás feltárására a *Központi Vezetőség 1953 júniusi ülésén* került sor. A meghatározott feladatok alapvetően helyesek voltak, de azzal, hogy a hibákért felelős szektás-dogmatikus vezetők a párt élén maradtak, valamint azzal, hogy a jobboldali nézeteket valló Nagy Imrét bízták meg a miniszterelnöki teendők ellátásával, nem biztosították a hibák határozott kijavításának személyi feltételeit. Ellenkezőleg: Nagy Imre kinevezésével utat nyitottak a revizionista nézetek és gyakorlat megerősödése és felülkerekedése előtt. A pártvezetés egysége megbomlott, s a politikát a két hibás és ellentétes irányzat elvtelen kompromisszuma és harca jellemezte. Ebből következően 1953 júniusa után nem a korábbi hibák kijavítására, hanem ellenkező előjelű, revizionista hibákkal való megtetésére került sor. A szektás-dogmatikus és a revizionista, majd áruló csoportok káros politikája és romboló következményei fontos okait képezték az 1956. október 23-án kirobbantott ellenforradalomnak.

Az MDP Központi Vezetőségének 1953 júniusi határozata, majd ezt követően a revizionizmus eluralkodása és az antimarxista irányzatok elvtelen harca szükségyszerűen kihatott a párt honvédelmi politikájára is. A korábbi időszakban elkövetett hibák elvi alapokon történő kijavítása helyett a honvédelemmel és a néphadsereggel kapcsolatban is ellenkező előjelű, *revizionista alapállású torzu-*

lások következtek be. A szubjektív forrásokból táplálkozó, kapkodó katonapolitika sajnos folytatódott. Farkas Mihályt eltávolították a Honvédelmi Minisztérium éléről, aki ezután a revizionista csoport támogatójává lett.

Mivel a gazdasági életben jelentkező nehézségek részben a hadsereg gyorsított ütemű fejlesztéséből fakadtak, elkerülhetetlenné vált, hogy a népgazdaság egyensúlyának helyreállítása érdekében fontolóra vegyék a honvédelmi kiadások csökkentését. Ezért a hadseregben ismét szervezeti változtatásokra került sor, de most már a csökkentés igényével.

1953 őszén jelentős mértékben csökkentették a hadsereg létszámát. Ez mindeken felül a lövészcsoportok, a harcokocsicsapatok és a tüzércsoportok szervezeti és létszámát érintette. Az állami költségvetésben ez az intézkedés csaknem négy milliárd forint megtakarítást eredményezett. Az erősen felduzzasztott hadsereg létszámának csökkentése az adott körülmények között indokolt és szükségesszerű volt. Egyidejűleg azonban a megmaradt erők ütőképességének fokozása lett volna indokolt, elsősorban a technikai korszerűsítés útján. Erre azonban csak részben került sor, s a létszámcsökkenést is túlzott mértékben, kapkodva és megfelelő előkészítés nélkül hajtották végre.

Ennek alapvető okát az képezte, hogy a revizionista torzulás következtében a katonapolitika a párt összpolitikáján belül ebben az időszakban indokolatlan mértékben háttérbe szorult. Nagy Imre és csoportja túlértékelte a nemzetközi helyzetben átmenetileg bekövetkezett enyhülési tendenciát, lényegében tagadta a két világháború közötti katonai összecsapás lehetőségét, az imperializmus törekvéseiből fakadó agresszív támadás veszélyét. Az imperializmussal való megbékélést, burkolt formában már ekkor a „semlegesség” demagóg jelszavát hirdette. A belpolitika terén — ugyancsak burkolt formában — az osztálybéke teljesen irreális elvét és gyakorlatát képviselte. Ezért a Nagy Imre-féle vezetés nem fordított jelentőségének megfelelő figyelmet a honvédelem és a hadsereg fejlesztésére, s a korábbi, erőltetett ütemű hadseregfejlesztést lényegében a stagnálás időszaka váltotta fel. Több alkalommal is a hadsereg létszámának — ezen belül tisztai állományának — nem kellően átgondolt, kapkodó és drasztikus csökkentésére került sor, ami súlyos károkat okozott a néphadsereg erkölcsi-politikai állapotában, gyengítette a hadsereg erejét, az ország védelmi képességét.

Ezek az ellentmondásos folyamatok gyengítették a hadsereg politikai szilárdságát, rombolták erkölcsi-fegyelmi helyzetét, csökkentették harcértékét. A kedvezőtlen tendenciákat egyébként a párt felső vezető szervei is ismerték. Közvetlenül az MDP III. kongresszusa előtt ugyanis a Központi Vezetőség két alkalommal közvetlenül is foglalkozott a hadsereg politikai helyzetével, a politikai munka hatékonyságának fokozásával. Az elfogadott felemás, ellentmondásos határozatok azonban a kedvezőtlen tendenciákon nem voltak képesek változtatni.

Az 1955-ös év kiemelkedően fontos, a Magyar Néphadsereg későbbi fejlődését meghatározó eseménye volt a Varsói Szerződés létrehozása. Miután a Német Szövetségi Köztársaságot felvették a NATO-ba, 1955. május 11-én hazánk részvételével Varsóban összeült az európai szocialista országok küldöttségeinek értekezlete, amely több napos tanácskozás után úgy döntött, hogy a résztvevők az imperialista hatalmak háborús készülődései ellensúlyozására barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötnek. A szerződést, amely a Varsói Szerződés elnevezéssel került a történelembe, május 14-én írták alá.

A szerződésben részt vevő országok egyrészt kinyilvánították békés szándékaikat, a fegyverzet általános csökkentésére, a tömegpusztító fegyverek betiltására irányuló törekvéseiket, másrészt — éppen a nyugati imperialista hatalmak háborús készülődéseivel szemben — a negyedik cikkelyben határozottan leszö-

gezték: „Ha valamely állam vagy valamely államcsoport Európában fegyveres támadást intéz a Szerződésben részt vevő egy vagy több állam ellen, a Szerződésben részt vevő minden állam... egyenként és a Szerződés többi tagállamával való megegyezés szerint, minden szükségesnek mutatkozó eszközzel, a fegyveres erők alkalmazását is beleértve, azonnali segítséget nyújt a megtámadott államnak vagy államoknak.”³⁶ Az esetlegesen szükségessé váló egységes katonai intézkedések megtétele érdekében elhatározták közös parancsnokság megalkotását.

A szerződés aláírásakor a részt vevő országok küldöttségeinek vezetői nyilatkozatot tettek, amelyben indokolták a szerződéshez való csatlakozásukat és újólá kifejezték eltökélttségüket az abban foglaltak maradéktalan végrehajtására. „A Magyar Népköztársaság örömmel vesz részt a szerződés megalkotásában — hangsúlyozta a magyar küldöttség vezetője —, mert ennek legfőbb célja egy új európai és világháború megakadályozása. És ez a szerződés népünk biztonságát növeli, békés építőmunkáját szolgálja.”

A Varsói Szerződésben való részvételünkkel hazánk a történelem folyamán először lett tagja olyan katonai szövetségnek, amely a világ leghaladóbb társadalmi rendszerének védelmét, az egész emberiség békéjének oltalmazását írta zászlajára. Olyan baráti hadseregek szövetségesei lettünk, amelyeknek gazdag tapasztalatait a kiképzésben, az állomány ideológiai nevelésében messzemenően gyümölcsöztettük. Különösen nagy biztonságot jelentett — és jelent ma is — számunkra, hogy e szövetség tagja a Szovjetunió, s annak hadserege, amely a faszizmus fölött aratott győzelmével, a haladó emberiség ügyének szolgálatával a világ jóakarató embereinek tiszteletét és megbecsülését vívta ki, s melynek élenjáró fegyverzete, felkészültsége elrettenti az imperialistákat a tagországok elleni agressziótól.

Mindez felmérhetetlen előnyöket jelent az egyes szocialista országok — különösen a kis országok — szempontjából. A szocialista országok kollektív védelmi szervezetéhez való tartozás természetesen nem csak nagy előnyökkel jár, hanem egymással szembeni kötelezettségekkel is párosul. A Varsói Szerződés csakis akkor töltheti be hivatását, ha valamennyi ország erejéhez és lehetőségéhez mérten hozzájárul a szerződés szervezetének és erejének fejlesztéséhez. Ebben a kötelezettségben harmonikusan egyesül az adott ország legigazibb nemzeti érdeke az egész szocialista közösséggel szembeni internacionalista kötelezettséggel.

Az ellenforradalmat megelőző időszakban hazánk súlyos belső politikai helyzete következtében a Varsói Szerződés megalakulása és hazánk részvétele sajnos nem volt képes jelentősebb pozitív hatást gyakorolni pártunk és kormányunk honvédelmi politikájára, néphadseregünk fejlődésére. A Nagy Imre vezette revizionista csoport egyelőre burkolt formában hazánkknak a Varsói Szerződésből való kiszakítására törekedett, majd 1956 októberében a nyílt árulás útjára lépett. A két irányzat elvtelen harca pedig lekötötte és aláásta az ország és a hadsereg politikai erőit. Így a honvédelem és a Magyar Néphadsereg fejlesztése terén ekkor nem tudtuk realizálni a szövetségből fakadó előnyöket, s teljesíteni a kötelezettségeket.

Az ország a fegyveres ellenforradalom felé sodródott, s ugyanakkor a Magyar Néphadsereg szocialista jellege jelentékeny mértékben meggyengült. A helyzetet csak súlyosbította, hogy mind a szektás-dogmatikus, mind a jobboldali revizionista irányzatok *bűnös módon elhanyagolták a hadsereg belső fegyveres feladatokra való hatékony felkészítését*. A Rákosi-csoport megbocsáthatatlan mértékű elbizakodottságot terjesztett a párton belül és a párton kívül, a polgári életben

36 Húsz év a szocializmus és a béke védelmében. Budapest, 1975. 202. o.

és a hadseregben egyaránt. Az osztályellenség esetleges fegyveres ellenforradalmi kísérletének lehetőségéről úgyszólván alig esett szó. Nagy Imre jobboldali csoportja pedig a „kilenc és félmillió magyar szív együttdobbanásának” hazug és veszélyes illúzióját hirdette, s fellépett a proletárdiktatúra elnyomó oldala ellen. Mindez azt eredményezte, hogy a belső osztályellenség vérszemet kapott, aktivizálódott, fegyveres ellenforradalmi lázadásra szervezkedett, s ugyanakkor az elnyomásukra hivatott erők meggyengültek, s az esetleges ellenforradalmi kísérlet fegyveres leverésére történő felkészítésük is elmaradt.

Az 1956-os ellenforradalom a magyar néphadsereg számára is súlyos próbatétel volt, amikor is egyértelműen kifejezésre jutottak a korábbi időszak honvédelmi politikájának, hadseregfejlesztésének eredményei és a torzulások káros következményei. Kétségtelen, hogy a hadsereg tagjainak egy kis része megbukott ezen a próbán, s még kisebb része áruló lett. Az is kétségtelen, hogy a Magyar Néphadsereg csak részben tudta teljesíteni az ellenforradalom elleni harcban feladatait. Ennek azonban alapvetően a hadseregen kívüli oka volt. A hadseregen belüli politikai bizonytalanság, zavarodottság és egyesek árulása ellenére a Magyar Néphadsereg a belső karhatalommal és a segítségül hívott szovjet csapatokkal együttműködve az ellenforradalmi támadás első szakaszában — október 23. és 28. között — meg tudta volna védeni népköztársaságunk államrendjét, népünk szocialista vívmányait, ha a párt-, állami- és katonai vezetés egységes és határozott lett volna. Az ellenforradalom minden törekvése ellenére sem tudta a hadsereget megnyerni és a maga oldalára állítani. A hadsereg október 28-ig alapvetően intakt maradt, s az ellenforradalom elleni harcban felhasználható lett volna. Október 28. után pedig Nagy Imre és revizionista csoportjának árulása és az ellenforradalom előtti kapitulációja bénította meg és dezorganizálta a hadsereget. De — egyes kivételes esetektől eltekintve — még ekkor sem, és határozott utasításra sem tudták a Magyar Néphadsereget a munkáshatalom megdöntése és az internacionalista segítséget nyújtó szovjet csapatok elleni harc céljaira mozgósítani. Joggal állapította meg az MSZMP vezető testületeinek értékelése alapján Kállai Gyula elvtárs: „Az ellenforradalom fegyveres támadása idején nem a hadsereg és a rendőrség tisztí és legénységi állománya mondott csődöt, hanem a vezetés. Nem a hadsereg és a rendőrség követte el az árulást, hanem Nagy Imréék hívei és cinkostársai. . .”³⁷

Az MSZMP honvédelmi politikájának alapvető jellemzői

Kádár János elvtárs vezetésével 1956. november 1—2-án létrejött a forradalmi erők központja, s november 3-án Szolnokon megalakult a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, mely a munkáshatalom megvédését, az ellenforradalom leverését, a rend helyreállítását, a szocializmus építése során elkövetett hibák kijavítását, a szocializmus konszolidációját és további építését fogalmazta meg programjaként.

Mivel a magyar fegyveres erők ebben a sorsdöntő időben akcióképtelenek voltak, a Magyar Forradalmi Munkás-paraszt Kormány az ellenforradalom leveréséhez a szovjet kormánytól kért segítséget. A szovjet csapatok határozott fegyveres akciója néhány nap alatt megsemmisítette az ellenforradalom legfontosabb fegyveres gócait. Ez azonban még korántsem jelentette az ellenforradalom teljes fegyveres felszámolását, még kevésbé politikai leküzdését.

³⁷ Kállai Gyula: A magyarországi ellenforradalom a marxizmus-leninizmus fényében. Társadalmi Szemle, 1957. 1. sz. 23. o.

A Magyar Néphadsereg alakulatai november 4-én nem teljesítették az áruló Nagy Imre kormány ellenállásra felszólító felhívását. *Általános jelenség volt viszont, hogy néphadseregünk alakulatai az ellenforradalmárokkal szemben megvédték objektumaikat és fegyvereiket, s baráti szellemben együttműködtek a szovjet csapatokkal.*

A forradalmi erők központja — kibővítve sorait — létrehozta a párt új Ideiglenes Központi Bizottságát, s megkezdte a párt újjászervezését. Az új pártvezetés mindenekelőtt arra törekedett, hogy a pártszervezeteket a munkásosztály és a fegyveres erők soraiban építse ki. A történelmi tapasztalatok alapján erről Kádár elvtárs a következőket mondta: „Annak idején, amikor megkezdtük ezt a harcot, figyelembe vettük, hogy a pártot elsősorban a munkásosztályban és a fegyveres erőknél erősítsük. Ha e két területen erős a párt, nem kell félni a népi hatalmat.”³⁸

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nagy politikai jelentőséget tulajdonított annak, hogy a fegyveres ellenforradalmi bandák felszámolásában és a szocialista közrend megteremtésében a magyar forradalmi erők és fegyveres erők tagjai is minél előbb részt vegyenek. Ehhez alapot adott az országban és a hadseregben kialakult helyzet is. Ezt követően november 9-én a kormány és az Ideiglenes Központi Bizottság közös határozatot hozott a magyar forradalmi karhatalom felállítására. „A jelenlegi helyzetben különösen fontos feladat — alapította meg az MSZMP határozata — az ellenforradalmi veszély leküzdésére az erős, demokratikus karhatalom megteremtése.”³⁹ A párt a karhatalomban való részvételre mozgósította a legszilárdabb kommunistákat.

Hogy mit jelent a határozott politikai vezetés, a világos politikai program, azt mutatja, hogy a tisztikar nagy része a felhívás után azonnal jelentkezett szolgálattételre, s a következő napi újságok már a karhatalom eredményes fellépéséről adtak hírt. Budapesten a feladatok elvégzésére három karhatalmi körzetet — Pesten kettőt és Budán egyet — hoztak létre, amelyekben egy-egy karhatalmi ezredet kellett létrehozni. November 13-án megtörténtek a kinevezések a hadsereg fontosabb beosztásaiba is. Ezzel egyidejűleg a megyékben egy-egy zászlóalj, a járáásokban egy-egy karhatalmi századot kellett megalakítani.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a karhatalom megszervezése és a későbbiek folyamán a fegyveres erők újjászervezése során mindenekelőtt a fegyveres erők osztályjellegének megszilárdítására fordította a fő figyelmet. Döntő jelentőségű volt a tisztikar megtisztítása az árulóktól, a politikailag ingatag egyénektől és a gyávaktól. Biztosítani kellett, hogy a karhatalmi alakulatokba és az újjászerveződő hadseregbe csak olyan személyek kerülhessenek be, akik politikailag és emberi tulajdonságaik tekintetében szilárdan a proletárdiktatúra mellett állnak. Ezért minden — továbbra is fegyveres szolgálatot vállaló katonatisztnak — „Tiszti Nyilatkozat”-ot kellett aláírni, melyben elítélte az ellenforradalmat, s kinyilvánította feltétel nélküli készségét az ellenforradalom leverésében való részvételre. A „Tiszti Nyilatkozat” politikai szempontból a vízvonalzó szerepét töltötte be.

A munkásokból és parasztokból szerveződött tisztikar döntő többsége nem ingadozott, amikor a munkáshatalom megvédéséről volt szó. A tisztikar 80⁰/₀-a aláírta a nyilatkozatot. Természetesen a nyilatkozatot aláírók jó része is küszködött még bizonyos problémákkal, de a fő kérdésben, a munkáshatalom megvédésének kérdésében megvolt az egyetértés.

³⁸ Az MSZMP honvédelmi politikájáról. 1956 november—1973 (Dokumentum-, beszéd- és cikkgyűjtemény) Budapest, 1974. 74. o.

³⁹ Az MSZMP határozatai és dokumentumai. Budapest, 1964. 23. o.

A Tiszti Nyilatkozat kiadása és aláírásának megkövetelése elősegítette a tisztikar megszilárdulását, az árulóktól, a politikailag ingadozóktól és a gyáváktól való megtisztulását, az aláírást megtagadó tiszteket ugyanis néhány nap alatt leszerelték. Ily módon a hadsereg tisztikara ugyan néhány ezer fővel csökkent, de *osztály- és politikai szempontból fölöttébb megerősödött*. Ez a tisztikar járta az ellenforradalom elleni fegyveres és politikai harc iskoláját. A megerősödés kifejezésre jutott szociális összetételének további pozitív változásában is. *A munkás-paraszt származású tisztek aránya az 1952-es 70%-ról 84%-ra növekedett.*

A zömében honvédtisztekből álló *karhatalmi ezredek Budapesten nagyon gyorsan megszerveződtek*; november 16-ra már mind a három ezred megalakult, összesen 3420 fővel. Budapesten a Belügyminisztérium alárendeltségében december elején egy rendőr karhatalmi ezred is alakult. November végéig a megyei és járási karhatalmi zászlóaljok és századok is megalakultak. A karhatalom zömét a honvédtisztek tették ki, de igen nagy számban vettek részt rendőrök, volt államvédelmi karhatalmisták, volt partizánok, párt- és állami funkcionáriusok, valamint munkások, bányászok és termelőszövetkezeti tagok is. November végén, december elején a karhatalmi alakulatok összlétszáma az országban már meghaladta a tízezer főt, s ez a létszám 1957 januárig 13 000, április végéig pedig közel 18 000 főre emelkedett.⁴⁰

A megalakult karhatalmi egységek és alegységek a szovjet csapatokkal szorosán együttműködve *fegyveres harcban számolták fel az ellenforradalom Budapesten és vidéken még meglévő fegyveres csoportjait*. Csepelen, a VII. és IX. kerületben, Kőbányán, a Széna-téren és a Hűvösvölgyben számottevő fegyveres csoportok felszámolására került sor. Több felfegyverzett bandát derítettek fel és vertek szét Budapest környékén is. Jelentős tűzharc árán számolták fel a Bakonyba és a Mecsekbe visszahúzódott ellenforradalmi csoportokat. Fegyveres harcokban verték szét a nyugati határ menti városokban és falvakban — pl. Sopronban, Csornán és másutt — garázdálkodó bandákat.

A szovjet csapatok és a karhatalom erélyes és határozott fegyveres fellépése eredményeként *az ellenforradalom már november végére teljes katonai vereséget szenvedett*. Minden jelentősebb fegyveres csoportját felszámolták. Ezzel azonban az ellenforradalom ellen folyó fegyveres harc még nem ért véget, a fővárosban és vidéken egyaránt tovább garázdálkodtak a kisebb fegyveres csoportok és orvlövészek, akik gyilkoltak, raboltak és rettegésben tartották a békés lakosságot.

A karhatalmi egységek és alegységek *sikerrel oldották meg az elrejtőzött ellenforradalmárook és kiszabadult bűnözők felderítését és ártalmatlanná tételét is*. Az igen kiterjedt és eredményes tevékenységet az alábbi összesített adatok jellemzik: a karhatalom 1957 áprilisáig felszámolt 15 államellenes összeesküvő csoportot, letartóztatott 8000 szökött rabot, körözött személyt, további 9000 főt bűncselekmények elkövetése miatt; összegyűjtött 13 000 db különféle (köztük sok nyugati) fegyvert, 30 000 db kézigránátot és 5000 db különféle aknát.⁴¹ A karhatalom hónapokon át végzett következetes harc eredményeként *helyreállította és biztosította a közrendet és a nyugalmat*.

A karhatalom alakulatai nagy jelentőségű munkát végeztek a politikai és gazdasági élet konszolidálása érdekében is. Lefegyverezték az ellenforradalom befolyása alá került üzemi őrségeket és a munkástanácsok fegyveres csoportjait. Felderítették, kikapcsolták és politikailag leleplezték a sztrájkra uszító, a mun-

⁴⁰ Szabó Árpád: A magyar forradalmi honvéd karhatalom. Budapest, 1976. 110. o.

⁴¹ Uo.

kásokat és parasztokat terrorizáló ellenforradalmi elemeket. Védelmüket a munkába állókat. Felvilágosító tevékenységet fejtettek ki a jószándékú, de félrevezetett vagy megfélemlített munkások körében. Biztosították a közlekedés és a közoktatás megindítását, zavartalanságát. A karhatalom e sokirányú tevékenységével az ellenforradalom fegyveres felszámolása mellett *fegyveres támaszt és bázist nyújtott a szocializmushoz hű erők tömörítéséhez*, az ellenforradalmi erők politikai elszigeteléséhez, a politikai és gazdasági konszolidációhoz.

A munkáshatalom hatékonyabb védelme érdekében az Ideiglenes Központi Bizottság 1957. február 12-én határozatot hozott a *munkásőrség felállításáról*. Egy héttel később már az Elnöki Tanács törvényerejű rendelete is megjelent, amely kimondta, hogy: „A Magyar Népköztársaság és a népi demokratikus államrend fokozott védelme érdekében Munkásőrséget kell szervezni. A Munkásőrség feladata a szocializmus vívmányainak megvédése, a dolgozó nép nyugalmanak és a termelés zavartalanságának biztosítása, továbbá az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek megakadályozása, illetőleg ennek érdekében a fegyveres erők támogatása.”⁴² Ettől kezdve munkásőrségünk szervesen beépült a fegyveres erők és a fegyveres testületek sorába, a belső biztonság és a honvédelem rendszerébe.

A munkásőrség megszervezését nemcsak az ellenforradalom elleni pillanatnyi harc igénye szülte, hanem elvileg és gyakorlatilag egyaránt lényegesen többről, a *munkásosztály felfegyverzéséről volt szó*, melyet az ellenforradalom során szerzett keserű tapasztalatok is indokoltak. A tudományos szocializmus régi tanítása és a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom régi tapasztalata, hogy erősebb a munkáshatalom, ha a hivatásos fegyveres erők és testületek mellett a párt irányításával a munkásosztály önkéntes, katonai alapon szervezett és kiképzett, fegyverrel felszerelt fegyveres osztagokkal is rendelkezik. A munkásőrség emellett forradalmi szellemű politikai mozgósító erő is.

A párt és a kormány megkülönböztetett politikai jelentőséget tulajdonított a *fegyveres erők és testületek közti egység biztosításának*. Kádár János elvtárs az MSZMP 1957. évi júniusi országos értekezletén erről külön is szólt: „A hatalom szempontjából nagyon fontos, hogy erősítsük, ápoljuk és segítsük a fegyveres erők különböző részlegei között az egymás iránti bajtársi szellemet és az egységet. Ne tőrjünk el, hogy bárki is széthúzást szítson a fegyveres erők egyes fajtái között.”⁴³

A karhatalomnak a konszolidációban betöltött szerepét méltatta az *Elnöki Tanács határozata a karhatalom érdemeiről*, amely hangoztatta: „A Népköztársaság Elnöki Tanácsa elismerését fejezi ki és köszönetét nyilvánítja a karhatalom minden egyes beosztottjának és parancsnokának a népköztársaságunk, népi demokratikus rendszerünk ellen intézett ellenforradalmi támadás leverésében, az ellenforradalmi bandák felszámolásában, a szocializmus vívmányainak védelmében tanúsított hősi és önfeláldozó magatartásáért.” Az Elnöki Tanács ugyanezzel a rendeletével a karhatalom tagjai részére emlékérmét alapított „A Munkás-Paraszt Hatalomért” elnevezéssel. Az 1. önálló karhatalmi ezrednek a „Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred”, a 37. önálló lövészezrednek pedig a „37. Budapesti Forradalmi Ezred” megtisztelő címet adományozta.

Feladataik teljesítése után 1957 április közepén, május elején központi utasításra a karhatalmi ezredek és zászlóaljak Budapesten és a megyeszékhelyeken beszüntették tevékenységüket. Ezt a politikai konszolidáció eredményei, valamint a néphadsereg és a rendőrség újjászervezése tették lehetővé.

⁴² Az MSZMP honvédelmi politikájáról. I. m. 69. o.

⁴³ Uo. 75. o.

A karhatalom tevékenységével egyidejűleg gyors ütemben és eredményesen haladt a Magyar Néphadsereg újjászervezése. *A párt és a kormány a honvédelem terén is szakított az ellenforradalom előtti bizonytalan, kapkodó, szubjektív megfontolásoktól ösztönzött politikával.* A honvédelmi politika terén is előtérbe kerültek az összpolitikára jellemző olyan alapvető vonások, mint a marxizmus—leninizmus alapvető tanításainak alkotó alkalmazása; mindenfajta antimarxista nézet és gyakorlat ellen egyidejűleg folytatott kétfrontos harc, a szubjektivizmus felszámolása, a szigorú realitás, a követelmények és lehetőségek egyidejű figyelembe vétele a célok és feladatok meghatározásában.

Az ellenforradalom leverése és a konszolidáció időszakában a fegyveres erők fejlesztésére nem volt mód és lehetőség. *A párt katonapolitikájának fő célját az újjászervezés során a hadsereg szocialista jellegének megszilárdítása, s a később napirendre kerülő fejlesztés érdekében erejének, szervezeti kereteinek és káderállományának megőrzése képezte.*

Ennek megfelelően *a hadsereg szervezete jelentősen átalakult, létszáma az előző évekhez viszonyítva nagymértékben csökkent.* A Honvédelmi Minisztérium, a csapatok és az intézmények élére az ellenforradalom elleni harc iskoláját kijárt, tapasztalt vezetők kerültek. Kiadásra kerültek a legfontosabb szervezeti, technikai, kiképzési feladatok megoldására vonatkozó intézkedések. 1957 első felében megtörtént a különböző vezető szervek, a csapatok, intézmények, bázisok átszervezése, összevonása, újak felállítása.

A néphadsereg létszámának átmeneti csökkentését és a fejlesztés későbbre halasztását — a kényszerűség mellett — azért is megtehettük, mert hazánk olyan szocialista katonai szervezetnek a tagja, amely ideiglenesen mentesíteni tudott bennünket a tagsággal járó sokoldalú kötelezettség alól. A tagországok proletár internacionalista szolidaritásának egyik igen szép példája nyilvánult meg ebben.

A párt és a kormány határozottan elutasította a semlegességre és a Varsói Szerződésből való kilépésre vonatkozó ellenforradalmi követelést, mint amely szemben áll nemzeti függetlenségünk és szocialista vívmányaink megbízható védelmének követelményeivel. A magyar kormányküldöttség 1957. márciusi moszkvai tárgyalásain a két kormányküldöttség a nemzetközi helyzetből levont következtetések alapján jogosan jutott arra az elhatározásra, hogy „... feltétlenül szükséges, hogy a Varsói Szerződés alapján ideiglenesen szovjet csapatok tartózkodjanak Magyarországon.”⁴⁴

A szovjet csapatok Magyarországon történő ideiglenes tartózkodásáról szóló egyezmény megkötésére 1957. május végén szovjet kormánydelegáció érkezett hazánkba. A megkötött egyezmény rögzítette a szovjet csapatok jogi és gazdasági helyzetét az itt-tartózkodás idejére, és kimondta, hogy „... a szovjet csapatok ideiglenes tartózkodása a Magyar Népköztársaság területén semmiképpen sem érinti a magyar állam szuverenitását; a szovjet csapatok nem avatkoznak be a Magyar Népköztársaság belügyeibe.”⁴⁵

1957 közepére *a hadsereg újjászervezésének legfontosabb feladatai lényegében megoldást nyertek, különösen politikai téren számottevő eredmények születtek.* A tisztikar megalapozottabban értette és elfogadta az ellenforradalom okaira, a kétfrontos harc szükségességére vonatkozó pártállásfoglalást. Lényegében teljesen leküzdöttük a revizionizmus maradványait s a szektás-dogmatikus szemléletet is sikerült jórészt háttérbe szorítani. Nagy mértékben csökkent a kiábrándultság és magabiztosabbá vált a hangulat a hadsereg jövőjével kap-

44 Honvéd Újság, 1957. március 31.

45 Honvéd Újság, 1975. május 29.

csolatban. Jelentősen nőtt a pártszervezetek és a politikai szervek tekintélye, politikai befolyása. Megszilárdult a fegyelem. A Magyar Néphadsereg 1957 második felében rátért a béke időszakban szokásos és normális tevékenységre.

Az újjászervezés terén elért és a fentiekben vázolt eredményekről joggal szólt elismerően az MSZMP 1957. júniusi országos pártértekezlete. „A pártértekezlet megállapítja — olvashatjuk a határozatban —, hogy az államhatalmi szervek, valamint a hadsereg, a határőrség és a rendőrség újjászervezése alapján véve sikeresen megoldódott... Az újjászervezett és újonnan megszervezett fegyveres erők: a hadsereg, a határőrség, a rendőrség és a munkásőrség a Magyar Népköztársaság egységes fegyveres erői, amelyek elég erősek, hogy elfojtsanak minden ellenforradalmi kísérletet, és szilárd védelmezői az országnak minden imperialista támadással szemben.”⁴⁶

A Magyar Néphadsereg újjászervezése, teljes konszolidációja, majd későbbi fejlesztése szempontjából *alapvető jelentőségű feladat volt a hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének helyreállítása*, a korábban elkövetett hibák kijavítását biztosító rendszerének kialakítása. Az ellenforradalom e tekintetben rendkívül fontos tanulságokkal szolgált.

A karhatalom és az újjászerveződő fegyveres erők a forradalmi központ megalkulásának első percétől kezdve szilárdan az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának irányítása és ellenőrzése alatt álltak. Az alakulatoknál és az irányító szerveknél már november első felében megalakultak és megszilárdultak a pártszervezetek. Mindenhol sor került a politikai apparátus kinevezésére. A pártszervezetek és a politikai helyettesek (apparátus) kiemelkedően fontos szerepet tölthettek be a hadsereg forradalmi erőinek megszervezésében, a karhatalmi feladatok teljesítésében, az eszmei-politikai tisztulás folyamatában. A gyakorlati tevékenység azonban alapvetően az ellenforradalom előtt érvényben volt elveknek megfelelően történt. A korábbi hibák forrásainak kiküszöbölése még hátra volt. Mindez szükségessé tette, hogy a néphadsereg újjászervezésének részeként az Ideiglenes Központi Bizottság kialakítsa a hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének, a pártszervek és a kinevezett politikai apparátus irányításának és egymáshoz való viszonyának helyes elveit és rendszerét. Ezekre vonatkozóan az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1957 februárban majd Politikai Bizottsága 1957 novemberében megfelelő határozatokat hozott.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1957. február 11-én *irányelveket fogadott el a hadseregben működő párt- és politikai szervek tevékenységére vonatkozóan*. Ez a határozat tulajdonképpen új fejlődési szakaszt nyitott a Magyar Néphadsereg pártirányításának és ellenőrzésének fejlődésében. Az irányelvekben foglaltak lényegét azóta a gyakorlat már többszörösen igazolta.

A dokumentum határozottan visszautasította a „politikamentes hadsereg” jelzőszavát és követelését. Hangsúlyozta, hogy a hadsereget csak jól működő pártszervezetek és politikai apparátus tehetik alkalmassá feladatainak ingadozástól mentes végrehajtására. A határozat megerősítette a kinevezett politikai apparátust — a politikai helyettesi rendszert. Megállapította, hogy a kinevezett politikai szerveket és a politikai nevelőmunkát a Politikai Főcsoportfőnökség irányítja. Hangsúlyozta, hogy a hadseregben is biztosítani kell a pártéletben a demokratikus centralizmus érvényesülését, a pártszervezeteknek választott pártszervek által történő irányítását. Ezért a hadseregben működő pártszervezetek irányítására létre kell hozni a magasabbegységek pártbizottságait és az MSZMP Néphadseregi Pártbizottságát, s a pártszervezetek a továbbiakban nincsenek

46 Az MSZMP honvédelmi politikája. I. m. 76—77. o.

alárendelve a kinevezett politikai szervezeteknek. A dokumentum határozott követelményként írta elő, hogy a honvédségi pártszervezetek tevékenységét erőteljesen közelíteni kell a polgári életben működő pártszervezetek gyakorlatához. Végül a fegyelem és a parancsnoki tekintély megszilárdítása érdekében kimondta, hogy a parancsnoki beosztású kommunistákat csak az egy fokkal magasabb szintű pártszerv bírálhatja és vonhatja felelősségre.

A párt Politikai Bizottsága 1957. november 12-én újfólag foglalkozott ezekkel a kérdésekkel. Ezt az időközben felhalmozódott tapasztalatok általánosítása és néhány kisebb, pontatlan megfogalmazás korrigálása mellett főleg az indokolta, hogy a februárban kiadott Irányelvek még nem foglalkozhatott a KISZ-szervezetek irányításával, s nem tükrözhetette az MSZMP Országos Pártértekezlete határozatait, az elfogadott Szervezeti Szabályzatot. Ezért a Politikai Bizottság hatályon kívül helyezte a februári Irányelveket, s elfogadta az „*Irányelvek a Magyar Népköztársaság fegyveres erői pártszervezetei és politikai szervei részére*” c. új dokumentumot.

Az új Irányelvek az elmúlt nyolc hónap gyakorlati tapasztalataira támaszkodva megerősítette a februári határozat alapelvét, mely szerint a hadseregben működő pártszervezeteket minden szinten választott pártszervek irányítják. „E rendszer kedvezőbb lehetőségeket teremt — állapítja meg a határozat — a pártéletben korábban eluralkodott merev, bürokratikus módszerek, a kincstári szellem felszámolására, a kollektív vezetés megteremtésére, a pártdemokrácia kiszélesítésére és a párt tekintélyének növelésére.”⁴⁷

A dokumentum leszögezte, hogy a hadseregben működő pártszervezetek az MSZMP politikai irányvonala, Szervezeti Szabályzata és határozatai alapján végzik munkájukat. A pártszervezeteket és a párttagokat — a hadsereg sajátosságait figyelembe véve — lényegében ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel ruházta fel, amelyek a polgári életben érvényesek. Feloldotta a februári dokumentum azon tilalmát, mely szerint a saját alapszervezetben a parancsnokok nem bírálhatók. Ugyanakkor a parancsnokok utasításainak, parancsainak bírálata természetesen továbbra is tilos maradt. A parancsnoki tekintélyt volt hivatva védeni viszont az, hogy korlátozta az alapszervezetek jogát a parancsnokok fegyelmi ügyeivel való foglalkozást illetően. A pártszervezetek szerepét ugyanakkor jelentősen növelte, hogy a dokumentum kötelezte a parancsnokokat: „... az egész személyi állomány vagy az egység (intézet) egész munkáját érintő fontosabb parancsainak (intézkedéseinek) ... kiadása előtt kérjék ki a pártbizottság (pártvezetőség) véleményét, javaslatát.”⁴⁸

A KISZ-szervezetek irányításával kapcsolatban a dokumentum leszögezte, hogy az minden szinten a pártszervezetek és pártszervek feladata. A pártszervek kötelesek határozataikkal, irányító, ellenőrző és segítő tevékenységükkel, a kommunisták részvételével biztosítani a párt politikájának érvényesítését az ifjúsági szövetség szervezeteiben.

Az új Irányelvek a korábbinál pontosabban rögzítette a kinevezett politikai szervek helyét és szerepét, a pártszervezetekhez való viszonyát. Megállapította, hogy a politikai szervek katonai szervek, s egyben részei az MSZMP adott szintű apparátusának is. Így a kinevezett politikai munkások állami és pártfunkcionáriusok, akik részben parancsok és utasítások, részben párthatározatok alapján végzik munkájukat. Kötelesek pártszerű módon segíteni a pártvezetőségeket és bizottságokat. Az előjáró politikai szervek munkatársai tanácskozási joggal

⁴⁷ Idézi *Munk Károly*: A hadsereg pártirányításának megszilárdítását biztosító néhány fontos 1956–57-ben hozott intézkedésről. Honvédelem, 1966. 6. sz. 71. o.

⁴⁸ Uo. 73. o.

részt vehetnek a pártszervek rendezvényein, pártszerű módon ellenőrizhetik tevékenységüket, de utasításokat nem adhatnak.

1957. november 12-én a Politikai Bizottság külön határozatban rögzítette a *hadsereg felső szintű pártirányításának és ellenőrzésének rendszerét*. A határozat mindenekelőtt megállapította, hogy a Magyar Néphadsereg egész tevékenységének irányítását és ellenőrzését az MSZMP Központi Bizottsága (Politikai Bizottsága) végzi. Az irányítást és ellenőrzést a Központi Bizottság részint közvetve — a Minisztertanácsban és a Honvédelmi Bizottságban dolgozó kommunisták útján — részint közvetlenül, a KB Titkársága és a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya útján gyakorolja. A Központi Bizottság határozza meg a Magyar Néphadsereg szervezési, fejlesztési, kiképzési, mozgósítási feladatait és végrehajtásuk feltételeit. Dönt a hadsereg fegyverzeti, technikai és felszereléssel való ellátásáról, a tartalékok képzéséről. Közvetlenül irányítja és ellenőrzi az MSZMP Néphadseregi Bizottságának tevékenységét, a politikai munkát. A Politikai Bizottság és a Titkárság tagjai rendszeresen részt vesznek a hadsereg jelentősebb gyakorlatain és értekezletein. A Titkárság egy tagja személyesen és rendszeresen foglalkozik a hadsereg ügyeivel, aki egyben tagja a Honvédelmi Bizottságnak is. A honvédelmi miniszter, a politikai főcsoportfőnök és a néphadseregi pártbizottság első titkára rendszeresen, kötelesek beszámolni a Politikai Bizottságnak, illetve a Titkárságnak a párthatározatok végrehajtásáról és a hadsereg helyzetéről.

A pártirányítás helyreállítása és következetes érvényesítése, a korábbi hibák visszatérési lehetőségeinek eltorlaszolása, párosulva a hadseregben dolgozó kommunisták áldozatos munkájával, rövid idő alatt *további jelentős pozitív eredményeket hozott*. A tisztikar politikailag egységessé és szilárdná, a párt politikájának következetes harcosává vált. Fokozódott hivatástudata, ideológiai és szakmai felkészültsége. Parancsnokaink jelentősen előrehaladtak azon az úton, hogy csapataik egyszemélyi politikai és katonai vezetőivé váljanak. A politikai apparátus jórészt megszabadult a merev, formális és bürokratikus módszerektől, s egyre hatékonyabban dolgozott. A pártszervezetek fontos tényezőkké váltak az egységek és magasabbegységek életében. Egyre eredményesebben valószínűsítették meg a párt politikáját, harcoltak az erkölcsi-politikai állapot fejlesztéséért, a fegyelem további szilárdításáért, a kiképzési feladatok teljesítéséért, a harcokéretté fokozásáért.

Az ellenforradalom tanulságai ismételten megerősítették azt a tapasztalatot, hogy *nélkülözhetetlen a dolgozó nép és hadserege közötti mindennapos élő kapcsolat megteremtése és szüntelen fejlesztése*. A Politikai Bizottság által kiadott Irányelvek ezért a parancsnokok, a politikai és pártszervek kötelességévé tette, hogy „... szoros kapcsolatot tartsanak fenn a területi pártszervekkel, vegyenek részt a területi pártszervezetek munkájában.”⁴⁹ Kötelezte az érintetteket, hogy rendszeresen tájékoztassák a területi pártbizottságok titkárait a csapatoknál folyó politikai munkáról, s nyújtsanak segítséget a területen folyó politikai munkához.

A Magyar Néphadsereg szervezeti és politikai megszilárdulása szerves része volt azoknak az eredményeknek, amelyeket dolgozó népünk az MSZMP vezetésével a társadalmi élet más területein az ellenforradalom leverése után elért. Országosan és a Magyar Néphadseregben *a teljes konszolidáció 1958-ban befejeződött*. Egyidejűleg megteremtődtek a hadseregfejlesztés nélkülözhetetlen feltételei.

Az 1956-os ellenforradalmi lázadás leverése és a konszolidáció feladatainak

eredményes megoldása után 1959-től új fejlődési szakasz vette kezdetét, mind a szocializmus építésének, mind a Magyar Néphadsereg fejlesztésének történetében. Rövid idő alatt megoldódott a szocializmus alapjai lerakásának befejezése, s a szocializmus már saját alapjain fejlődhetett tovább. Ehhez kedvezően alakultak mind a nemzetközi, mind a belpolitikai feltételek. A *párt fő politikai irányvonala és a szocialista építés folyamata azóta töretlen és az objektív igényeknek megfelelően szüntelenül továbbfejlődik.*

Az 1959 óta eltelt két évtizedben a párt honvédelmi politikájának megfelelően a *szocialista társadalommal együtt fejlődött az ország védelmi felkészültsége és a Magyar Néphadsereg is.* Ez idő alatt a Magyar Néphadsereg a hadügyi forradalom követelményeivel összhangban fejlődött, feladatai ellátására képes korszerű haderővé vált.

A Magyar Szocialista Munkáspárt a szocialista haza védelmének megszervezését és fejlesztését a néphatalom egyik legalapvetőbb feladatának tekinti. Ezért megkülönböztetett figyelmet fordít a honvédelem és a hadsereg folyamatos, a követelményekkel és lehetőségekkel összhangban álló fejlesztésére. Pártunk honvédelmi politikája a marxizmus—leninizmus alapvető tanításain, a Varsói Szerződés közös védelmi politikáján és doktrínáján, a nemzetközi osztályharc alapvető tendenciáin, valamint hazánk szocialista fejlődése alapvető eredményein, lehetőségein és perspektíváin alapul.

Az 1956-os ellenforradalmat követően, a konszolidáció eredményeivel párhuzamosan került sor a párt és a kormányzat hosszú távú honvédelempolitikai koncepciójának kialakítására. Ebből a szempontból kiemelkedő jelentőségű volt pártunk 1959 november végén megtartott VII. kongresszusa. *Pártunk 1959-re alakította ki megalapozott és hosszú távú honvédelmi politikáját, melyet a VII. kongresszus hagyott jóvá és emelt határozattá.* A honvédelmi politika akkor kialakított céljai és elvei biztosították honvédelmünk — ezen belül különösen néphadseregünk — egészséges ütemű, a követelményekkel és lehetőségekkel összhangban álló fejlesztését.

Pártunk 1959 óta követett *honvédelmi politikájának alapvető céljait* Czinege Lajos hadseregtábornok, honvédelmi miniszter 1976-ban az új honvédelmi törvényt beterjesztő országgyűlési exozéjában az alábbiakban fogalmazta meg:

„Honvédelmi politikánk alapvető célja országunk potenciális védelmi képességének olyan szinten tartása, hogy

— megfelelő erővel támassza alá pártunk, államunk külpolitikájának alapelveit;

— szavatolja szocialista rendszerünk biztonságát, hazánk, népünk függetlenségét és békéjét;

— biztosítsa közös védelmi szervezetünkben, a Varsói Szerződésben vállalt internacionalista kötelezettségünk teljesítését, a szocialista közösség egyetemes érdekeinek védelmét.”⁵⁰

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1959 óta a gyakorlatban érvényesített honvédelmi politikája az elmúlt két évtizedes időszakban kiállta a gyakorlat próbáját. *Ugyanazok a megalapozott vonások jellemzik, mint a párt összpolitikáját.* Fő célkitűzései, alapelvei lényegében 1959 óta változatlanok, mentesek a subjektív indítékú ingadozásoktól. Ugyanakkor természetesen belső tartalmát, konkrét tennivalóit tekintve szüntelenül továbbfejlődött, igazodott a változó követelményekhez és lehetőségekhez. Az időközben lezajlott kongresszusok határozatai ezt az állandóságot és egyben továbbfejlődést juttatták kifejezésre.

50 Törvény a honvédelemről. Budapest, 1976. 95. o

A párt és a kormány honvédelmi politikájának követelményeit az 1976-ban elfogadott új honvédelmi törvény jogilag is kodifikálta.

A honvédelmi célkitűzések és feladatok meghatározása során pártunk és kormányunk *messzemenően figyelembe veszi a két világhrendszer közötti küzdelem és a hadügyi forradalom követelményeit*. Azzal számol, hogy korunkban a honvédelemre való felkészülés szerepe és jelentősége számottevően megnövekedett. Figyelembe veszi, hogy a honvédelmi felkészülés tartalma minőségileg kibővült és megnövekedett, s hogy a katonai integrálódás, az esetleges háború koalíciós jellege következtében túllépte a nemzeti kereteket.

A fentebb vázolt követelményekkel és célkitűzésekkel összhangban alakultak a Magyar Szocialista Munkáspárt honvédelmi politikájának *alapvető elvei, tartalmi elemei*. Ezeket vázlatosan az alábbiakban foglalhatjuk össze:

1. Pártunk és kormányunk *a szocializmus védelmének megszervezését és fejlesztését, a szocialista építés kötelező érvényű fő törvényszerűségeinek tekinti*. Abból a lenini tanításból és egyben a magyar forradalmi munkásmozgalom vérel szerzett tapasztalatából indul ki, hogy amíg imperializmus van, amíg az agresszív háború veszélye fenyeget, a szocializmus megbízható védelméről nem lehet lemondani.

Ma már közismertek a szocialista országok következetes harca eredményeként az utóbbi években a nemzetközi erőviszonyokban és a nemzetközi helyzetben bekövetkezett pozitív változások. E pozitív változások mögött nem az imperializmus természetének, hanem lehetőségeinek megváltozása, mindenekelőtt a szocialista világhrendszer megnövekedett ereje húzódik meg. Teljes egészében megfelel az objektív realitásnak az a megállapítás, hogy a nemzetközi viszonyokban bekövetkezett pozitív változások egyik legfőbb bázisát és forrását a szocialista országok korszerű honvédelme és katonai ereje képezi, mely ellensúlyozza az imperializmus katonai lehetőségeit, s ezzel meggondolásra készíti, a békés egymás mellett élés követelményeinek betartására kényszeríti azt. Ez napjainkban a szocialista országok összpolitikájának, benne honvédelmi erőfeszítéseinknek legfőbb eredménye és további értelme.

Nem táplálhatunk illúziókat, mert a nemzetközi imperializmus elzárkózik a katonai enyhüléstől, folytatja a fegyverkezési versenyt, erősíti nemzeti haderőit, katonai szövetségeit, mindenekelőtt a NATO-t. A világháború veszélye tehát csökkent ugyan, de nem szűnt meg. Mindez éberségre kell, hogy intse a szocialista országokat, melyek csak saját erejükre, összefogott honvédelmi készségükre építhetik a továbbiakban is békepolitikájukat.

A honvédelemre való felkészülés nem lehet a nemzetközi helyzet pillanatnyi alakulásának függvénye. A nemzetközi osztályharc alakulásának hosszú távon jelentkező tendenciáiból lehet és kell kiindulni. Vagyis alapvetően abból, hogy a nemzetközi erőviszonyok megváltozása ellenére az imperializmus természete nem változott, nem mondott le a szocializmus elleni fegyveres harcról. Ezért a katonai enyhülésért folytatott harccal egyidejűleg, az általános és teljes lefegyverzés bekövetkeztéig gondoskodni kell a forradalmi vívmányok, a szocialista haza és közösség megfelelő védelméről, a béke biztosításáról.

2. *A szocializmus eredményes védelme napjainkban csak a szocialista államok közös és összehangolt védelmi erőfeszítéseivel, a Varsói Szerződés kereteiben megvalósuló katonai együttműködés fejlesztése útján oldható meg*. Ezért a honvédelem, a fegyveres erők fejlesztésének feladatait a Varsói Szerződés keretein belül oldottuk meg és a jövőben is ezt kívánjuk tenni. Pártunk ismételt és ismételt leszögezte a Varsói Szerződéshez való hűségünket és elkötelezettségünket. Kádár János elvtárs a Központi Bizottság XI. kongresszusi beszámolójában újlag kinyilvánította: „... mi a teljes leszerelés mellett vagyunk,

de hangsúlyoznunk kell, hogy ameddig a NATO fennáll és más imperialista fegyveres blokkok léteznek, addig a népeknek szükségük lesz a Varsói Szerződés Szervezetére. A Magyar Népköztársaság tevékenyen részt vesz a Varsói Szerződés politikai munkájában, ugyanúgy, mint a katonai feladatok megoldásában, és a jövőben is teljesíti a szervezet tagállamaként reá háruló kötelezettségeit.⁵¹ Abból indulunk ki, hogy a Varsói Szerződés fenntartásának és fejlesztésének napjainkban döntő és egyre növekvő jelentősége és szerepe van.

A Varsói Szerződéshez való tartozásunkat *nem formális politikai kinyilatkoztatásnak tekintjük*. Nemzeti érdekeinknek és proletár internacionalista felfogásunknak megfelelően honvédelmünk és ezen belül fegyveres erőink és hadseregünk fejlesztése során a közös, koalíciós védelmi politika és a katonai doktrína egyetemes elveiből indulunk ki, azokat magunkévá tesszük és a gyakorlatban következetesen érvényesítjük. Vagyis: a kollektív védelmi rendszer követelményeivel összhangban oldjuk meg a védelmi erők és a hadsereg fejlesztésében ránk háruló feladatokat. Ugyanakkor maximálisan kihasználjuk azokat a kedvező lehetőségeket, amelyeket a kollektív védelmi rendszer nyújt számunkra.

A Varsói Szerződéshez való tartozásunk *tette lehetővé*, hogy

- a) erőinket és eszközeinket a számunkra két legfontosabb haderőnem fejlesztésére összpontosítsuk;
- b) a testvéri országoktól, mindenekelőtt a Szovjetuniótól szerezzük be a harcban nélkülözhetetlen korszerű fegyvereket;
- c) támaszkodjunk a testvéri országoknak a haderő fejlesztése során felhalmozott gazdag, általunk is hasznosítható tapasztalataira.

E konkrét és felbecsülhetetlen értékű segítség nélkül nem lettünk volna képesek hadseregünkben a korszerű fegyveres küzdelem követelményeit és a testvéri fegyveres erők szintjének elérését biztosítani.

A kedvező lehetőségek kiaknázásával párhuzamosan *becsülettel teljesítjük a kollektív védelmi rendszerből fakadó internacionalista kötelezettségeinket*. A katonai együttműködés fejlesztésére, hatékonyságának fokozására törekszünk. Mivel a hatékony katonai együttműködés elengedhetetlen feltétele a fegyveres erők megközelítően azonos szervezete, fegyverzete és színvonala, ezért gondoskodunk arról, hogy hadseregünk szüntelenül lépést tartson a testvéri haderők fejlődésével, hogy szervesen illeszkedjen a közös védelmi rendszerbe, s minden pillanatban kész legyen hazánk és a szocialista tábor védelme érdekében a hatékony hadművelleti együttműködésre. Ezzel egyidejűleg az érdemi, tartalmi együttműködés fejlesztésére törekszünk, azzal a határozott céllal, hogy kialakuljon a katonai integráció békében lehetséges szintje.

3. *A honvédelem fejlesztését a szocialista építés szerves részeként lehet és kell megoldani*. Abból indulunk ki, hogy a szocialista társadalom, állam, népgazdaság és tudat fejlődése a honvédelmet erősíti, gyarapítja a mozgásba hozható potenciális lehetőségeket. A honvédelem közvetlen hordozóit, a fegyveres erőket és testületeket ezért úgy kell fejleszteni az ország teherbíró képességével összhangban, hogy biztosított legyen a népgazdaság egészséges ütemű fejlődése, az életszínvonal folyamatos és tervszerű emelése, hogy ne keletkezzenek a fegyveres erők esetleges indokolatlan méretű fejlesztése miatt ellentmondások sem a gazdasági életben, sem a társadalmi—politikai életben, mert az a honvédelmet sem erősítené, hanem gyengítené.

Ebből a szempontból a legfontosabb feladat *a nemzeti jövedelem közvetlenül honvédelmi célokra — a hadsereg fenntartására és fejlesztésére — fordítható*

51 Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Budapest, 1975. 122. o.

optimális arányának meghatározása. A párt vezető szervei és a kormány döntései alapján az elmúlt időszakban a nemzeti jövedelem 4—5⁰/₀-át fordítottuk közvetlen honvédelmi kiadásokra. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy ez az arány egyaránt biztosította a népgazdaság és az életszínvonal tervszerű növekedését és a Magyar Néphadseregnek a követelményekkel összhangban történő fejlesztését.

Jelenleg a szocialista közösség többi országával együtt küzdünk a katonai enyhülésért, a fegyverkezési verseny csökkentéséért, ugyanakkor anyagi áldozatokat vállalva is *hozzájárulunk a kialakult katonai erőviszonyok fenntartásához, biztosítjuk a Magyar Néphadsereg ütőképességének fejlődését.* Ezt az elhatározott szándékot juttatta kifejezésre Kádár János elvtárs a néphadsereg 1976. szeptember 28-i aktívaértekezletén: „A Központi Bizottság, a kormány — népünk áldozatkészségéből — eddig is biztosította azokat az eszközöket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy hadseregünk megfelelő színvonalon legyen, s ezt fogja tenni a jövőben is.”⁵²

4. Pártunk a honvédelem fejlesztését az objektív követelményekkel összhangban *az egész társadalom ügyének tekinti.* Azt az alapállást és törekvést képviseli, hogy a honvédelem nem lehet csak a hadsereg, a fegyveres erők feladata, hogy a haza védelme a társadalom valamennyi szervére — mind a párt-, állami, társadalmi és gazdasági szervezetekre, mind a közoktatási, kulturális és egészségügyi intézményekre —, valamint az állam minden polgárára kötelezettségeket ró.

A szocializmus építése és védelme érdekében egyaránt az a legfontosabb, hogy a maga területén mindenki becsülettel teljesítse állampolgári kötelességeit, pontosan és eredményesen elvégezze munkáját. Emellett a párt honvédelmi politikájának megfelelően folyik az egész lakosság és különösen az ifjúság hazafias és internacionalista honvédelmi nevelése, a lakosság polgári védelmi felkészítése. Kialakították a különböző szintű párt-, állami, gazdasági, kulturális és társadalmi vezető szerveknek a honvédelemmel összefüggő feladatait, s eredményesen folyik az erre való felkészítés, a szükséges mérvű begyakoroltatás.

5. Honvédelmi politikánk *központi elemét természetesen a fegyveres erők fejlesztése képezi.* Pártunk 1959-re alakította ki a fegyveres erők és a hadsereg fejlesztésére irányuló megalapozott és hosszú távú politikájának alapelveit, melyeket szintén a VII. kongresszus hagyott jóvá. A fegyveres erők fejlesztésére irányuló politika azóta is töretlen, mentes minden ingadozástól és fordulattól, s ugyanakkor alkotóan követi a honvédelem fejlődő követelményeit.

A fegyveres erők és a Magyar Néphadsereg korszerűsítésének szükségességét és lehetőségeit felmérve az MSZMP VII. kongresszusa *a fegyveres erőknek a hadügyi forradalom követelményeinek megfelelő minőségi fejlesztéséről döntött.* A Központi Bizottság beszámolója egyértelműen leszögezte, hogy a pártnak és a kormánynak nem szándéka az ország fegyveres erői — mindenekelőtt a hadsereg — létszámának jelentős növelése, de „... mindaddig, ameddig azt a helyzet megköveteli, korszerűsítés tekintetében minőségileg fejleszteni kell azt.”⁵³ A minőségi fejlesztés megoldása, sok tekintetben a korábbiaktól eltérő, új feladatokat jelentett.

Viszonylag kis létszámú, de a minőségi mutatók tekintetében korszerű haderő fenntartására és fejlesztésére vállalkozunk, amely egyben lehetőséget teremt arra, hogy szükség esetén a kor színvonalán álló tömeghadsereggé fejlesszük. Pártunk szakított az ellenforradalom előtti egyoldalú mennyiségi fejlesztés

52 Népszabadság, 1976. szeptember 29.

53 Az MSZMP honvédelmi politikájáról. I. m. 80. o.

szemléletével és gyakorlatával, s a mennyiségi és minőségi követelményeket egyaránt számba vevő és kielégítő komplex hadseregfejlesztési politika mellett döntött. Olyan hadsereg kialakítását tűzte ki célul, amely mennyiségét és minőségét tekintve, a testvérhadseregekkel együttműködve képes biztosítani az esetleges agresszió elhárítását; az ellenség váratlan csapása következményeinek nagy mértékű csökkentését; a hadműveleti kezdeményezésnek már a háború első óráiban való megragadását; a mozgósítás végrehajtását; a szervezett állami és társadalmi élet és tevékenység fenntartását, és megfelel a korszerű hadviselés magas fokú követelményeinek.

A párt fő törekvése — katonapolitikájának megfelelően — a haderőnek és fegyvernemnek harmonikus arányának kialakítása és fenntartása, a hadsereg technikájának és szervezetének, erkölcsi-politikai egységének, kiképzésének, harckészültségének és vezetésének minőségi fejlesztése és korszerű szintjének állandó biztosítása.

Nem fejlesztjük valamennyi haderőnemet. Erre sem lehetőség, sem szükség nincs. Katonaföldrajzi helyzetünkéből adódóan *megkülönböztetett figyelmet fordítunk a honi légvédelem állandó korszerű szinten tartására. A szárazföldi haderőnemben a különböző rendeltetésű rakétafegyverek rendszeresítése mellett nagy figyelmet fordítunk a hagyományos fegyverzet fejlesztésére is.* A korszerű légi támadó eszközök néhány perc, az ellenség modern szárazföldi gépesített erői pedig rövid idő alatt elérhetik határainkat. Ezért békeidőszakban is *gondoskodunk hadseregünk magas fokú, állandó harckészültségéről*, amely biztosítja bármely pillanatban az esetleges agresszió elhárítását, illetve visszaverését.

Ezek a célkitűzések és alapelvek képezték a tárgyalt két évtizedes időszakban a honvédelemmel, ezen belül a Magyar Néphadsereg fejlesztésével kapcsolatos *konkrét katonapolitikai döntések, fejlesztési tervek elvi alapjait.* Az időközben megtartott kongresszusok, a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság határozatai ezeket a jövőre vonatkozóan is megerősítették, a konkrét feladatok tekintetében pedig pontosították.

A párt és a kormány honvédelmi politikájának törekvéseit, követelményeit az országgyűlés által elfogadott honvédelmi törvények jogilag is szabályozták.

Az országgyűlés 1960-ban fogadta el a tárgyalt időszak első honvédelmi törvényét, mely részletesen szabályozta a honvédelmi és hadkötelezettséget, a fegyveres erők feladatait, a hivatásos állománnyal szembeni követelményeket és a hivatásos szolgálat elvi jelentőségű kérdéseit. Ezt követően a hivatásos állománnyal szembeni magas fokú követelményeket megerősítve, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1971-ben törvényerejű rendeletben újolag szabályozta a hivatásos szolgálat legfontosabb kérdéseit. Ez a törvényerejű rendelet a magasabb fokú követelmények támasztásával összhangban növelte a hivatásos szolgálat társadalmi tekintélyét és megbecsülését.

A honvédelem fejlesztése terén elért kiemelkedő eredmények, valamint a minőségi követelmények fokozódása tette lehetővé és szükségessé az 1976. július 1-től életbe lépett új honvédelmi törvény kidolgozását és elfogadását. A honvédelem újbóli átfogó és komplex szabályozását az tette szükségessé — állapította meg Czinege Lajos honvédelmi miniszter —, hogy „... egy esetleges agresszió esetén a fegyveres küzdelmet a hadsereg vívja, de a háborút — szoros szövetségi rendszerben — a nemzet; és az egész társadalom legteljesebb erőfelfejtését igényli.”⁵⁴ A törvény rendeltetése, hogy a párt és a kormány honvédelmi politikájának megfelelően a szocialista társadalom szilárd és egyre szélesedő bázisán, a fegyveres erők és testületek fejlődésének és magas fokú harckészültségé-

54 Törvény a honvédelemről. Budapest, 1976. 94. o.

nek figyelembe vételével hosszú távra rendezze a honvédelem valamennyi fontos kérdését.

Az új honvédelmi törvény az eddigiekhez viszonyítva *teljesebben határozza meg a fegyveres erők és testületek feladatait*. A fegyveres erők (néphadsereg, határőrség) fő feladata a Magyar Népköztársaság területének, függetlenségének, szocialista társadalmi rendjének, békéjének védelmezése külső támadással szemben. Emellett belső funkciót is ellátnak. Ezek közül ki kell emelni azt a kettőt, melyről a korábbi törvény nem szólt, de amelyet ténylegesen elláttak: a népgazdasági feladatokban való közreműködés és az ifjúság nevelésében való részvétel. A fegyveres testületek (rendőrség, munkásőrség stb.) alapvető feladata az ország belső biztonságának védelme, törvényes rendjének fenntartása, de felkészülnek arra is, hogy egy ránk kényszerített háború esetén a fegyveres erőkkel együtt részt vegyenek a hátszág védelmében, a polgári védelmi feladatok ellátásában.

A törvény részletesen *szabályozza az állampolgárok honvédelmi kötelezettségeit*: honvédelmi oktatásban való részvétel, katonai szolgálat teljesítése, honvédelmi hozzájárulás, tartalékosok továbbképzése; a férfiak és nők eltérő kötelezettsége, polgári védelmi kötelezettség. Ugyanakkor a törvény megfelelően gondoskodik a katonai szolgálatot teljesítők és hozzátartozók érdekeinek védelméről is.

Az új honvédelmi törvény tehát a fejlett szocialista társadalom célkitűzéseivel összhangban *pártunk honvédelmi politikájának töretlen folytatását testesíti meg*. A törvényt honvédelmi politikánknak az a sarkalatos célkitűzése és elve hatja át, mely *a honvédelmet az egész társadalom ügyének, a haza fegyveres szolgálatát pedig megtisztelő kötelességnek tekinti*. A törvény kedvező feltételeket teremt a honvédelem erősítését, a hadsereg fejlesztését szolgáló munka eredményes folytatásához.

A párt és a kormány helyes honvédelmi politikája alapján az elmúlt két évtizedben *a Magyar Népköztársaság honvédelme minőségileg magasabb fokra emelkedett. E változás legkézzelfoghatóbb eredménye néphadseregünk gyors ütemű minőségi fejlesztése volt*.

A párt- és hadseregvezetés a fegyveres erők minőségi fejlesztése során az arányos fejlesztés elvének gyakorlati érvényesítésére törekedett. Ennek azonban sok tekintetben gátat vetett az ország anyagi teherbíró képessége. A hadsereg valamennyi területének egyidejű, összehangolt és arányos fejlesztése, különösen akkor, amikor sajátos okok következtében lényegében teljes átfegyverzés válik szükségessé, gyakorlatilag még a hazánknál sokkal gazdagabb és fejlettebb országok számára is kivihetetlen. Így az arányos fejlesztés elvét a hadseregfejlesztés elmúlt szakaszában csak részben tudtuk érvényesíteni!

Maximálisan érvényesült viszont a hadseregfejlesztésnek egy másik igen fontos követelménye: *a rendelkezésre álló erők, eszközök koncentrálásának elve*. Abból kiindulva, hogy gyakorlatilag nem lehetséges a hadsereg minden elemét egyidejűleg, egyenletesen és folyamatosan fejleszteni, a felső párt- és katonai vezetés meghatározta a fegyveres erők fejlesztésében a legfontosabb teendőket, megoldásuk sorrendjét, s egyben biztosította az eszközök ide történő koncentrációját.

A hadseregfejlesztés ezen két évtizedes szakasza a minőségi fejlesztés alapvető jellemzői és a kiemelt jelentőséggel előtérbe állított megoldásra váró feladatok szempontjából — némi leegyszerűsítéssel — *két, viszonylagosan elkülöníthető alperiódusra bontható*.

Az *1960-as évekre* (a második és harmadik ötéves tervek időszakára) a kiemelt területekre erőteljesen koncentráló, *feszített ütemű és alapvetően exten-*

zív jellegű fejlesztés volt a jellemző. Ezekben az években valósult meg a Magyar Néphadsereg korszerű szervezetének (haderőnemek, fegyvernemek, szakcsapatok) kialakítása és a csapatok korszerű fegyverekkel és haditechnikai eszközökkel történő tömeges átfegyverzése. Eközben a haderőnemek tekintetében bizonyos fokú sorrendiséget voltunk kénytelenek követni. Kezdetben elsősorban hazánk légvédelmének korszerűsítésére, a honi légvédelmi haderőnem kiépítésére és harci képességének fokozására törekedtünk. A rendelkezésre álló anyagi eszközök jelentős részének ide koncentrálása biztosította néhány év alatt a korszerű légvédelmi rendszer kialakítását. Ezt követően indokoltan a szárazföldi csapatok technikai korszerűsítése került előtérbe. Főleg ebben az időszakban jelentek meg nagy tömegben a szárazföldi haderőnem egységeiben és magasabbegységeiben a korszerű fegyverek. Természetesen előtérben álló feladat volt az erkölcsi—politikai állapot és színvonal fejlesztése is. Ebben az időszakban — bár szintén fejlesztettük — kevesebb energia jutott a kiképzésre, a vezetés korszerűsítésére, valamint a személyi állomány szolgálati és életkörülményeinek javítására. Mindez bizonyos ellentmondások kialakulását eredményezte, melyeket a fejlesztés ezen periódusában tudatosan vállalnunk kellett.

Az 1970-es években — a negyedik és ötödik ötéves tervek időszakában — a Magyar Néphadsereg minőségi fejlesztésének újabb alperiódusa bontakozott ki. Alapvető célunknak a fejlesztésnek ebben a szakaszában is változatlanul néphadseregünk harckészültségének, mozgósítási rendszerének magas szinten tartását, harcképességének, harci lehetőségeinek tökéletesítését tekintettük. Miután néphadseregünk a nemzetközi összehasonlítást tekintve is korszerű haderővé vált, struktúrája és szerkezeti keretei kialakultak és megszilárdultak, s miután a legnagyobb horderejű gondokat immár magunk mögött tudhatjuk, lehetőség nyílt az arányos és harmonikus fejlesztés követelményeinek tervszerűbb és fokozottabb érvényesítésére, az eddig vállalt belső feszültségek megoldására. Ezért ebben a szakaszban *egyre inkább a kiegyensúlyozott fejlesztési ütem, az arányos, komplex fejlődés vált jellemzővé.*

A hadseregfejlesztés feladatainak meghatározását és végrehajtását számottevően befolyásolta, hogy hadseregünk extenzív fejlesztése befejeződött. A haderő szükséges szervezeti keretei kialakultak. A további extenzív fejlesztés ezért nem indokolt, de a népgazdaság anyagi lehetőségei és munkaerőhelyzete miatt nem is lehetséges. A hadseregfejlesztés tekintetében is tehát az intenzív jelleg került előtérbe.

A hadseregfejlesztés jelenlegi időszakában ezért előtérbe került a haderőnemek és fegyvernemek további technikai és szervezeti korszerűsítése; az erkölcsi-politikai és fegyelmi állapot színvonalának emelése mellett a korábbi időszakban szükségszerűen felhalmozódott ellentmondások feloldása; a politikai és katonai kiképzés feltételeinek nagymértékű javítása és hatékonyságának fokozása; a vezetés rendszerének átfogó korszerűsítése; a személyi állomány szolgálati és életkörülményeinek javítása.

A hadseregfejlesztés eredményeinek e tömör és vázlatos bemutatása is meggyőzően bizonyítja, hogy az elmúlt két évtizedben *honvédelmünk együtt erősödött hazánk szocialista fejlődésével, s a Magyar Néphadsereg minőségileg magasabb szintre emelkedett.* Néphadseregünk ma már rendelkezik a szükséges és alapvető haderőnemekkel, fegyvernemekkel, szakcsapatokkal. Megvalósult a csapatok korszerű fegyverzettel történő felszerelése. Kialakult néphadseregünk korszerű szervezete, kiképzési és mozgósítási rendszere, a hátszágvédelem egységes szervezete. Megoldottuk a tisztikar tömeges átképzését és a korszerű háború követelményeinek megfelelő felkészítést, akadémiai továbbképzését.

A magas fokú követelményeknek megfelelően fejlődött néphadseregünk erkölcsi-politikai állapota. Jelentősen javultak a katonák szolgálati és életkörülményei, fokozódott a katonai szolgálatot teljesítők és hozzátartozóik társadalmi megbecsülése és szociális ellátottsága. A hadsereg fokozódó mértékben vesz részt a népgazdasági feladatok megvalósításában. *Néphadseregünk az alapvető minőségi mutatók tekintetében felzárkózott a Varsói Szerződésbe tömörült testvérhadseregek színvonalára és nagyságrendjének megfelelően teljes értékű részét képezi a szocialista védelmi közösségnek.*

Nagy elismerést jelentett pártunk XI. kongresszusának azon megállapítása, miszerint: „A Magyar Néphadsereg egész személyi állománya méltó a nép megbecsülésére. Hadseregünk a kor követelményeinek színvonalán áll és a Varsói Szerződés szervezetébe tömörült fegyvertársaival jó együttműködésben védi országunk szuverenitását, nemzeti függetlenségünket, biztosítja, hogy népünk békében és biztonságban élhet.”⁵⁵

A Magyar Néphadsereg minőségileg magasabb szintre fejlesztésének fő forrását a szocializmus építésének kiemelkedő gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális eredményei, dolgozó népünk öntudatos áldozatvállalása, párt-, állami és társadalmi szerveink céltudatos, következetes és eredményes tevékenysége képezi. Nem kevésbé jelentős az a felbecsülhetetlen értékű segítség és támogatás, melyet a Varsói Szerződésbe tömörült testvérhadseregek — elsősorban a szovjet hadsereg — nyújtottak és nyújtanak számunkra. Honvédelmünk eredményes fejlesztésében igen fontos szerepet töltött be pártunk és kormányunk tudatosan megalapozott, hosszú távú honvédelmi politikája, mely a követelményeket és a lehetőségeket maximálisan összhangba hozva, a rendelkezésre álló anyagi és személyi erőforrásokat célszerűen felhasználva biztosítja hadseregünk valóban tervszerű fejlesztését. Végül ki kell emelnünk a személyi állomány, elsősorban a hivatásos állomány, ezen belül is különösen a tisztikar helytállását és lelkiismeretes munkáját. Hadseregünk csak a felső politikai és katonai vezetés, valamint a személyi állomány közös erőfeszítéseinek eredményeként válhatott valóban korszerű, ütőképes erővé.

Эрнэ Загони

ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ ПОЛИТИКИ НАШЕЙ ПАРТИИ В ОБЛАСТИ ОБОРОНЫ ПОСЛЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ

(1945—1980)

Резюме

Автор — по случаю 35-ой годовщины освобождения Венгрии — дает обзор военно—оборонительной политики революционной марксистско—ленинской партии венгерского рабочего класса после освобождения, ставя в центр внимания социально—политические аспекты.

В первой части статьи автор указывает, что в начале 1945 года одной из центральных задач было создание новой демократической народной армии. Он подробно анализирует единую концепцию Венгерской коммунистической партии и Социалдемократической партии — обеспечение демократического народного характера армии. Автор подтверждает, что после завершения второй мировой войны главным вопросом военной политики Венгерской коммунистической партии было включение сокращенного численного состава армии в восстановление экономики, а также вытеснение из армии реакционных элементов. Автор фактами подтверждает, что в период борьбы за власть Венгерская народная армия единозначно была опорой и поддержкой революционных сил и к концу 1947 года реакция была из армии вытеснена.

55 Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve. I. m. 80. o

Во второй части статьи автор рассматривает необходимость и процесс строительства социалистической народной армии. Особое внимание уделяет анализу искаженной между тем практики формирования партийного руководства и контроля, чрезвычайно значительный процесс создания новых офицерских кадров из среды рабочих и трудящихся крестьян. Показывает весьма пагубные для армии последствия сектантско—догматических, а затем ревизионистских извращений. Убедительно доказывает, что несмотря даже на имевшие вредные воздействия тенденции, контрреволюционный мятеж 1956 года не смог поставить армию на свою сторону.

В первой половине III раздела статьи автор характеризует принципы и процесс укрепления революционного классового характера венгерской народной армии, подчеркивая очищение кадрового командного состава, показывая деятельность внутренних войск, а также формирование новых принципов и системы партийного руководства и контроля. Затем указывает, что через сформирования концептуальной политики ВСРП, рассчитанной на длительную перспективу, наступил в 1959 году, и эта политика с тех пор в своих основных чертах непреложно претворяется в жизнь. Автор обобщающим образом излагает цели оборонной политики, составляющие основу конкретных военно—политических решений, а также основные характерные черты закона об обороне страны, принятого в 1976 году. В дальнейшем автор излагает результаты качественного развития обороны и Венгерской Народной армии.

В заключение автор обобщает основные ресурсы развития обороны страны и армии.

Ernő Zágoni

DIE HAUPTZÜGE DER LANDESVERTEIDIGUNGSPOLITIK UNSERER PARTEI NACH DER BEFREIUNG (1945—1980)

Resümee

Anlässlich des 35. Jahrestages der Befreiung Ungarns überblickt der Verfasser, mit einer Konzentrierung auf die gesellschaftlichenpolitischen Elemente — die Militär — bzw. Landesverteidigungspolitik der marxistisch—leninistischen Partei der ungarischen Arbeiterklasse.

Im ersten Teil der Studie deutet der Autor, dass es eine zentrale Aufgabe bestand um die neue demokratische Volksarmee zu schöpfen. Er analysiert die gemeinsame Vorstellung der Ungarischen Kommunistischen Partei und der Sozialdemokratischen Partei, d.h. die Sicherstellung des demokratischen völkischen Charakters ausführlich. Er beweist gleichzeitig, dass die Einschaltung der Armee verringerter Stärke in den Neuaufbau der Wirtschaft, weiterhin das Verdrängen der Reaktion aus der Armee zur Hauptfrage der Militärpolitik von der Kommunistischen Partei wurde. Er beweist auch mit Tatsachen, dass die neue Volksarmee zur Zeit des Kampfes um die Macht eindeutig die Stütze der revolutionären Kräfte war und die Reaktion um Jahresende 1947 aus der Armee verdrängt wurde.

Im 2. Teil der Studie beschäftigt sich der Autor mit der Notwendigkeit und dem Verlauf des Ausbaues der Volksarmee. Hervorhebend analysiert er die zwischenzeitig verzerrte Praxis der Entwicklung der Parteiführung und der Kontrolle, den ausserordentlich bedeutenden Verlauf der Schöpfung des neuen Offizierkorps Arbeiter- und Bauerstammung. Er deutet die ausserordentlich schadhafte Folgerungen der dogmatischen und dann der revisionistischen Verzerrungen auf die Armee und beweist, dass die Konterrevolution 1956 trotz diesen schadhafte Tendenzen auf ihre Seite die Armee nicht stellen konnte.

Im 3. Teil der Studie zeigt der Autor zunächst die Prinzipien und den Verlauf der Befestigung des revolutionären Klassencharakter der Ungarischen Volksarmee und deren Neuorganisierung, hervorhebend die Säuberung des Offizierkorps, die Tätigkeit der Assistenztruppen, und die Entfaltung der neuen Prinzipien und des Systems der Parteiführung und Kontrolle. Demnach weist der Verfasser hin, dass die Entfaltung einer perspektivischen und wohl begründeten Landesverteidigungspolitik im 1959 zur Reihe kam, und diese Politik — hinsichtlich ihrer Hauptelemente — seitdem ungebrochen zur Geltung gelangt. Zusammenfassend macht er die den Grund der konkreten militärpolitischen Entscheidungen bildende Ziele und Prinzipien der Landesverteidigungspolitik, weiterhin die grundsätzlichen Charakterzüge des Wehrgesetzes 1976, die Ergebnisse der qualitativen Entwicklung der Landesverteidigung und der Ungarischen Volksarmee bekannt.

Zum Schluss fasst der Autor die grundsätzlichen Quellen der Landesverteidigung und der Armee-entwicklung zusammen.